

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI**

**TÜRKİYE YAYGIN BASININA GÖRE
BOSNA-HERSEK SAVAŞI'NDA (1992-1995)
TÜRKİYE'NİN TUTUMU**

Mustafa BİDE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Cemile TEKİN**

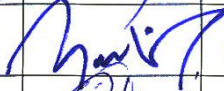
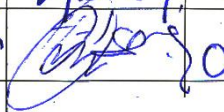
KONYA - 2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa BİDE		
	Numarası	158105011014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Cemile TEKİN		
Tezin Adı	Türkiye Yaygın Basınına Göre Bosna-Hersek Savaşı'nda (1992-1995) Türkiye'nin Tutumu			

Mustafa BİDE tarafından hazırlanan 'Türkiye Yaygın Basınına Göre Bosna-Hersek Savaşı'nda (1992-1995) Türkiye'nin Tutumu' başlıklı bu çalışma .../.../2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

1. Prof. Dr. Caner Arabacı		05.09.2019
2. Doc. Dr. Coşatay Benhür		06.09.2019
3. Dr. Öğr. Üyesi Cemile Tekin		05.09.2019

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
---	--	---

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa BİDE		
	Numarası	158105011014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Cemile TEKİN		
Tezin Adı	Türkiye Yaygın Basınına Göre Bosna-Hersek Savaşı'nda (1992-1995) Türkiye'nin Tutumu			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mustafa BİDE

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa BİDE		
	Numarası	158105011014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Cemile TEKİN		
Tezin Adı	Türkiye Yaygın Basınına Göre Bosna-Hersek Savaşı'nda (1992-1995) Türkiye'nin Tutumu			

ÖZET

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, Balkanlarda meydana gelen gelişmeleri her dönem dikkatle takip etmiş ve izlemesi gereken politikaları titizlikle incelemiştir. Balkan ülkeleriyle zaman zaman ekonomik zaman zaman ise askeri iş birliği içerisinde bulunmuştur.

Bu ilişkilerin en güzel örneklerinden biri 1992'de başlayan Bosna-Hersek Savaşı'dır. Türkiye Cumhuriyeti, Yugoslavya'da meydana gelen durumları titizlikle takip etmiş ve bölgede bir savaş çıkma ihtimalini hep göz önünde bulundurmıştır. Bu bölgede meydana gelen değişimler ve durumlar en başından itibaren gerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gündeme gelmiş gerekse Türkiye basınında yer almıştır. Dönemin gazetelerinde TV kanallarındaki belgesel programlarında ve haberlerde Bosna-Hersek Savaşı an be an yer almıştır.

Bosna-Hersek'in Türkiye açısından önemi ise geçmiş zamandan itibaren akan tarih içerisinde ortak kültür ve maneviyata sahip olmasıdır. Farklı bir yere dikkat çekilecek olursa o da Boşnakların katledilirken Müslüman olarak değil de Türk olarak görülüp saldırıya uğramasıdır. İşin acı noktalarından biri de budur. Yıllar geçmesine rağmen haçlı zihniyeti değişmemiş ve her nerede olursa olsun Müslümanlar Türk olarak görülmüştür. Görünen o ki bu düşünce Batılılar tarafından değişecek gibi de görünmemektedir

Anahtar Kelimeler: Bosna-Hersek Savaşı, Türkiye Basını, Aliya İzzetbegoviç

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Öğrencinin	Name Surname	Mustafa BİDE		
	Student Number	158105011014		
	Department	Date / Date		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR		
Title of the Thesis/Dissertation	Turkey in Bosnia and Herzegovina by the Common Press War (1992-1995) Turkey's Attitude			

ABSTRACT

Our study consists of three main parts.

Republic of Turkey, the Balkan developments occurring in each period has followed carefully and meticulously examined policies to follow. From time to time economic cooperation with the Balkan countries has been in military cooperation.

One of the best examples of these relations is the Bosnia-Herzegovina War that began in 1992. Republic of Turkey, the situation that occurred in Yugoslavia scrupulously followed and the possibility of a war in the region has always been considered. The changes that occur in this region and has been involved in most cases since the beginning should have been raised in the Grand National Assembly of Turkey and Turkey Press. The war in Bosnia and Herzegovina took place from moment to moment in the newspapers of the period and in the documentary programs and news on TV channels.

While the importance of Bosnia and Herzegovina to Turkey from the time history is to have a common culture and spirituality in history flowing. If attention is taken to a different place, it is that Bosnians are seen as Turkish and not attacked while being massacred. This is one of the pain points. Despite the years passed, the crusader mentality did not change and Muslims were seen as Turks wherever they were. It seems that this idea does not seem to change by Westerners.

Keywords: Bosnia and Herzegovina War, Turkey Press, Alija Izetbegovic

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU.....	ii
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
ÖN SÖZ.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. Bosna-Hersek Coğrafi Konumu	1
2. İlk Çağ'da Bosna-Hersek	1
3. Osmanlı Döneminde Bosna-Hersek	3

BİRİNCİ BÖLÜM

BOSNA-HERSEK'İN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ

1.1. Boşnakların Türkiye'ye Göçleri ve Yerleştirilmesi	8
1.2. Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkanlara Yönelik Dış Politikası	9
1.3. Yugoslavya'yı Parçalanma Sürecine Götüren Gelişmeler.....	13
1.4. Bosna-Hersek'in Bağımsızlığını İlan Etmesi.....	15
1.5. Dayton Barış Antlaşması	19

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN BOSNA-HERSEK CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDA ROLÜ

2.1. NATO'nun Bosna-Hersek'te Rolü	22
2.2. Bosna-Hersek Savaşı'nda Türkiye Cumhuriyeti'nin Yardımları.....	24
2.3. Türkiye Cumhuriyeti'nin Bosna-Hersek Politikası.....	28
2.4. Bosna-Hersek Savaşı'nda Katliamlar ve İşkenceler.....	35
2.5. Bosna-Hersek Savaşı'nın; Milliyet, Sabah ve Cumhuriyet Gazetelerine Yansımaları	38
2.5.1. Milliyet.....	38
2.5.2. Sabah.....	40
2.5.3. Cumhuriyet.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA-HERSEK DEVLETİ'NİN KURUCUSU ALIYA İZZETBEGOVIÇ

3.1. Bosna-Hersek Lideri Aliya İzzetbegoviç.....	45
3.2. Siyasal Kimliği Açısından Aliya İzzetbegoviç	46
3.3. İslami Bir Kimlik Olarak Aliya.....	49
SONUÇ.....	51
KAYNAKÇA.....	53
EKLER	58
Ek-1: Aliya İzzetbegoviç Fotoğrafları.....	58
Ek-2: Bosna-Hersek Haritaları.....	61
Ek-3: Gazeteler.....	63
ÖZGEÇMİŞ	66

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ed.	: Editör
çev.	: çeviren
yay. haz.	: Yayına hazırlayan
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AT	: Avrupa Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
JNA	: Yugoslav Halk Ordusu
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SDA	: Demokratik Eylem Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNPROFOR	: Birleşmiş Milletler Koruma Gücü
YFC	: Yugoslavya Federal Cumhuriyeti

ÖN SÖZ

Bu tezin amacı Türkiye Yaygın Basınına Göre Bosna-Hersek Savaşı'nda (1992-1995) Türkiye'nin Tutumu'nu analiz etmektir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Bosna'nın tarih sahnesine çıktığı ilk andan itibaren savaş öncesi ve sonrası durumunu Türkiye Cumhuriyeti'nin politikası ve bütün bu durumların basına yansımaları anlatılmıştır.

Tezin birinci bölümünde Bosna-Hersek tarihi genel olarak incelenirken, ikinci bölümde Bosna-Hersek'in bağımsızlığına giden yol anlatılıp değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise Bosna-Hersek tarihinin önemli şahsiyetlerinin başında gelen Aliya İzzetbegoviç'in hayatı ve şahsi kişiliğine yer verilmiştir.

Tezde üç gazeteden faydalanılma yoluna gidilmiştir. Bunlardan birincisi *Milliyet*'tir. Çünkü Milliyet Gazetesinin konularına göre ayrılmış bir e-arşiv dosyası bulunmaktadır. Bu dosya içerisinde de Bosna-Hersek savaşı adıyla bir arşiv bulunuyor. Gazetenin arşivi içerisinde genellikle Bosna-Hersek Savaşı'nın yarattığı insani sıkıntılar ve durumlar bulunmaktadır. Yer yer siyasi olayların haberi de yapılmıştır.

İkinci tercih edilen gazete ise *Sabah*'tir. Çünkü Sabah Gazetesi; *CNN*, *Associated Press*, *Reuters* gibi önemli yayımları geride bırakıp savaşın en can alıcı noktalarını gezmiştir. Ayrıca içerisinde *Dünya Raporu* adlı bir kısım bulundurması ve bu kısımda savaşın sosyal ve siyasal içeriğine detaylı yer vermesi de gazetenin seçilmesi yönündeki etkenlerin başında gelmektedir. Üçüncü tercih edilen gazete ise *Cumhuriyet*'tir. Bu gazete içerisinde bulunan *Dış Haberler* adlı kısımda savaşın sosyal ve siyasal içeriğine detaylı yer vermesi oldukça önemlidir. Bir de Sabah Gazetesiyle farklı yayım politikası izlemesi gazetelerin içerik bakımından karşılaştırılarak incelenmesine olanak sunmuştur. Gazetelerin tarama aralıkları ise Bosna-Hersek'te meydana gelen önemli olayların tarihleri seçilip bunların basına yansımaları değerlendirilmiştir.

Tezin konusuyla ilgili süreli yayımlar, tetkik eserler ve tezler konuyla ilgili olarak incelenmiştir. Bütün bunların sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'nde Bosna-Hersek Savaşı'nın Yaygın Basına nasıl yansıdığı analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bu tezi hazırlama sürecinde benden desteğini esirgemeyen danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi Cemile Tekin'e teşekkür ederim.

Mustafa BİDE

Konya, 2019

GİRİŞ

Yugoslavya, 1918 tarihinde Yugoslavya Krallığı ile ortaya çıkmıştır. Bu krallık kurulurken Sırp-Hırvat-Sloven ağırlığı söz konusuydu. Fakat II. Dünya Savaşı'ndan sonra devlet 1946 yılında Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti adını almıştır. Josip Broz Tito döneminde zaman zaman çeşitli sorunlar ve sıkıntılar yaşanmasına rağmen asıl sorun 1980 yılında onun ölümüyle ortaya çıkmıştır. Çünkü 1990 yılında Soğuk Savaş Dönemi bitmiş ve Yugoslavya'da etnik çatışmalar baş göstermiştir¹.

1. Bosna-Hersek Coğrafi Konumu

Bosna-Hersek Avrupa kıtasının güneydoğu Balkan yarımadasının ise kuzeybatısında olup, 42-45 kuzey enlemleriyle, 15-19 Doğu boylamları arasında yer almaktadır. Doğusunda Sırbistan, güneydoğusunda Karadağ, kuzey ve batı yönlerinde Hırvatistan ile komşudur. Bosna-Hersek'in Adriyatik Denizi'nde 20 km uzunluğunda sahil şeridi bulunmaktadır. Fakat bu sahil şeridi ticari bir liman özelliğine sahip olmadığı için bu ihtiyaç Hırvatistan'ın uluslararası Ploçe Limanı kiralanarak giderilebilmektedir².

2. İlk Çağ'da Bosna-Hersek

İlliriya kökenli Bosna ismi, onunla birlikte aynı adı taşıyan ırmaktan adını almış olup ülkenin daha geniş olan kuzey kısmına verilen isimdir³.

¹ Tunç Pulat, Bosna-Hersek'te Devlet İnşa Süreci: 1996-2013 Dayton Antlaşması Sonrasında Bosna Hersek, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015, s. 4.

² <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek/cografya/>, Erişim: 13.02.2016.

³ Branislav Djurdjev, "Bosna – Hersek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VI, İstanbul 1992, s. 296.

Balkanlarda insan varlığı çok erken dönemden beri bulunmaktadır. Balkanlar özellikle Anadolu üzerinden Avrupa'ya Hominid geçişi için önemli bir yol olduğu gibi, özellikle Avrupa ile özdeşleşen Neanderthal türünün doğuya yönelişinde önemli bir yol teşkil etmiştir. Balkanlarda Orta Pleistosen itibariyle insan izlerine yoğun bir şekilde rastlanmaktadır⁴.

Bosna-Hersek'in almış olduğu göçler sonucunda Slavlarla karışan bir topluluk ortaya çıktı. Slavların bölgeye gelişi hakkında çok farklı görüşler vardır. Bazı tarihçiler Slavların Rusya'dan, Ukrayna'dan ve Polonya'dan geldiğini söylerken bazı tarihçiler ise İran ve Ermenistan dolaylarından geldiğini söylemektedir. Bu topluluk Hristiyanlık ve onun mezhepleri karşısında Bogomil mezhebini benimsemiştir. Bölge insanı Osmanlının Bosna'ya gelmesiyle birlikte İslamiyet'i benimsemiştir. Bosna coğrafyasına Anadolu'dan iskan edilen Türklerle birlikte Boşnak Müslümanlar ortaya çıkmıştır⁵.

Bosna'nın eski ahalisinin zamanında ne ölçüde Latinleştiği hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Slav istilaları çağında bunlardan dağlık bölgelere çekilenler özellikle Krayina, Doğu Hersek ve İç Doğu Bosna bölgelerinde varlıklarını sürdürmüşlerdir⁶.

Bosna'nın Hristiyanlaşması hem Roma'yı hem de Bizans'ı oldukça uğraştırmıştır. Fakat bu süreç tam olarak başarıya ulaşamamıştır⁷.

Bugünkü Bosna nehrinin Romalılar dönemindeki adı "*Basan Nehri*"dir. Aynı dönemde ve bölgede Zenica civarında Romalıların "*Basente*" dedikleri bir yer de mevcuttur. "*Basente*" kelimesi Slav veya Latin kökenliği olmadığı için bu isim

⁴ Engin Beksaç, "Balkanlarda Tarih Öncesi ve Erken Uygarlıklar", *Balkanlar El Kitabı*, I, (ed. Bilgehan Gökdağ, Osman Karatay), Ankara 2013, s. 47.

⁵ http://www.proymm.com/tarihimizden/haber_oku.php?haber_id=9, Erişim: 14. 02.2016.

⁶ Osman Karatay, "Ortaçağ Bosna Devleti", *Balkanlar El Kitabı*, I, (ed. Bilgehan Gökdağ, Osman Karatay), Ankara 2013, s. 155.

⁷ Osman Karatay, "Bosna – Hersek Federasyonu", *Balkanlar El Kitabı*, II, (ed. Bilgehan Gökdağ, Osman Karatay), Ankara 2013, s. 221.

büyük ihtimalle İllirler zamanında verilmiştir. Bu yüzden de Bosna isminin “*Basente*” denilen yerden geldiği görüşü ağır basmaktadır⁸.

3. Osmanlı Döneminde Bosna-Hersek

Bosna’ya ilk Türk akınları 718 yılında başlamıştır. Bu dönemde ayrı bir krallık şeklinde bulunan Bosna’nın tahtında Kral I. Tvırtko (1353 – 1391) bulunuyordu. 1388 tarihinde Türk kuvvetleri yenilgiye uğramıştır. Bu savaştan bir yıl sonra Kosova Savaşı meydana gelmiştir. Bu savaşta yenilen Sırp beyleri Sırbistan’da Osmanlıya bağlı feodal beylikler şeklinde ortaya çıkmışlardır⁹.

1392’de Üsküp’ün fethi Sırbistan ve Bosna’nın durumunda önemli değişikliklere yol açmıştır. Osmanlı Devleti 1415’ten itibaren Bosna’ya akınlarını sıklaştırmıştır. XV. yy ikinci yarısında Osmanlılar bugünkü Saraybosna bölgesini de içine alan Hodidjed kasabası ve civarında güçlü bir uç bölgesi meydana getirmişlerdir¹⁰.

Tarih 1396 yılını gösterdiğinde ise Haçlıların Niğbolu Savaşı’nı kaybetmesiyle Bosnalı derebeyler Osmanlı Devleti’nin yanına geçmeye başlamışlardı. Çünkü Osmanlı Devleti akıncılar sayesinde sık sık Bosna’ya akınlar düzenlemiş bölge hakkında devlete raporlar göndermişlerdi¹¹.

Bosna, Fatih Sultan Mehmet tarafından 1463 yılında fethedilmiştir. 1878’de Avusturya tarafından işgal edilene kadar aralıksız 415 yıl Türk hakimiyetinde kalmıştır. Osmanlı’nın burayı fethetmesi bölgeye Bogomilizm ve Ortodoksluktan hariç bir de İslamiyet’in gelmesini sağlamıştır¹².

⁸ http://www.proymm.com/tarihimizden/haber_oku.php?haber_id=9, Erişim: 14. 02.2016.

⁹ Branislav Djurdjev “Osmanlı İdaresi Dönemi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VI, İstanbul 1992, s. 298.

¹⁰ Djurdjev, *a.g.m.*, s. 298.

¹¹ Zekeriyâ Yıldız, *Geçmişten Günümüze Bosna Hersek*, İstanbul 1993, s. 72.

¹² Zafer Gölen, “Osmanlı İdaresinde Bosna Hersek”, *Balkanlar El Kitabı*, I, (ed. Bilgehan Gökdağ, Osman Karatay), Ankara 2013, s. 365.

Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u fethetmesiyle birlikte Bizans İmparatorluğu tarihe karışmıştı. Bu durum Avrupa'da büyük bir heyecan yaratmıştı. Papa'nın önderliğinde haçlı seferi doğrultusunda bu çağrıya ilk kulak verenler Bosna Krallığı'yla Hersek Dükalığı olmuştur. Osmanlı Devleti hükümdarı Fatih Sultan Mehmet bu durumdan oldukça rahatsızlık duymuştu. Bunun sonucunda ise bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için Balkan fetihlerini tamamlamayı düşünmüştü. Bütün bu gelişmeler yaşanırken Bosna Kralı Stephan Tomaşeviç Osmanlı Devleti'ne devamlı göndermiş olduğu elli bin dükalık vergiyi de kesmişti. Bu vergilerin neden kesildiğiyle ilgili durumun öğrenilmesi için Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'dan iki elçiyi Bosna'ya gönderdi. Fakat bu elçiler Bosna'da hapse atıldı. Bütün bu durumlar Bosna-Hersek'in fethinin neden zorunlu olduğunun da bir göstergesidir. Bosna fethedildiği taktirde Venedik üzerine yapılacak olan seferlerde stratejik bir öneme sahip olan bir askeri üs de elde edilmiş olacaktı. Tarihler 1463 yılını gösterdiğinde Osmanlı ordusunun başında Fatih Sultan Mehmet bizzat kendisi sefere çıkmıştı. *"Bosna Kralı, savunma amacıyla önce Yaytse Kalesi'ne, daha sonra burada tutunamadığından Klyuç Kalesi'ne çekilmiş, fakat kaleler fethedildikten sonra teslim olmak zorunda kalmış ve buna rağmen idam edilmiştir. Stephan Tomaseviç'in teslim olduğu halde idam edilmesindeki en önemli sebepler, Osmanlı Devleti'ne verdiği haracı kesip, gönderilen elçileri hapse attırması ve haçlı seferlerinin hazırlıkları sırasında Macaristan'ı, Venedik'i ve Arnavut Kralı İskender'i Türkler aleyhinde kışkırtması ile Türk düşmanlığını ön plana çıkarmış olmasıdır. Stephan Tomaseviç'in "kraldan fazla kralcı" bir tavır içine girmesi âkibetini hızlandırmıştır"*¹³.

Bosna toprakları 1463 yılında Osmanlılar tarafından fetih edilmiştir. Fetihten hemen sonra bu topraklar üzerinde bir sancak teşkil edilmiştir. Bosna sancağı Osmanlı idarî yapısı içinde önemli bir yer teşkil etmiştir. Bosna Sancağı, 1580 yılında ayrı bir eyalet olarak organize edilinceye kadar yüzyılı aşkın bir süre geçmiştir. Ancak ilk kurulduğu andan itibaren Bosna sancak beyleri, ileri gelen beylerden atanmış ve beylerbeyi gibi itibar görmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nin Bosna

¹³ <http://www.os-ar.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=501290>, Erişim: 15.03.2016.

sancağına bu kadar önem vermesinin sebebi, bu sancağın bir uç sancağı olması ve kurulduğu andan itibaren, daha evvel Üsküp sancağının oynadığı siyasî ve askerî rolü üstlenmiş olmasıdır. Bosna'nın ilk sancak beyi de Minnetoğlu Mehmet Bey'dir. Hersek Sancağı 1470'te teşkil edilmiş, buranın bazı diğer toprakları ise 1482 başlarında fethedilerek sancağa katılmıştır. Bosna eyaleti 1580'e doğru yedi sancaktan oluşmuştur. Osmanlı'nın Bosna Hersek'i fethetmesi sosyal yapısında da değişikliklere yol açmıştır. Tımar sisteminin uygulanmasıyla yerli beylerin güçleri kırılmıştır. Köylü üzerindeki baskı azalmakla birlikte hayvancılık ve koyun besiciliği artmıştır¹⁴.

Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk yıllarında sancağın sınırları genişlemeye başlar. Dalmaçya'nın büyük bir kısmı da bu dönemde alınmıştır. Bosna sancak beyinin idaresindeki kuvvetler Slovenya'ya da girmişlerdir. Bu fetihlerde Bosna Sancak Beyi Gazi Hüsrev Bey (1480-1541), önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde Bosna sancağının merkezi Saraybosna'dır. Burası Gazi Hüsrev Bey tarafından inşa ettirilen külliye ve vakıflarla Türk-İslâm şehri hâline getirilir. Sancak merkezi daha sonra Bosna sancağına tayin edilen beylerin askerî maksatlarla Banjaluka'da oturmaya başlamaları üzerine buraya taşınır (1552). Sokullu ailesine mensup Ferhat Bey'in sancak beyliği sırasında Bosna bir eyalet hâline getirilmiştir. Bosna Paşalığı adıyla şöhret kazanacak olan eyalet, ilk teşkili sırasında Bosna, Hersek, Klis, Požega, Orahoviçe, Kırka, Zvornik sancaklarından meydana geliyordu. 1584'te Yenipazar da buraya bağlanmıştır¹⁵.

Bosna eyaleti, 17. Yüzyıl ortalarında Bosna, Hersek, Klis, Zvornik, Kırka, Zacesne ve Bihke (Bihac) sancaklarından oluşur. Bosna eyaletinin sınırları kuzeyde Drava nehri, güneyde Adriyatik Denizi, doğuda Drina Nehri, güneydoğuda İbar Nehri ve batıda Lika'nın ilerisine kadar uzanıyordu. Karlofça Antlaşması'ndan sonra Bosna eyaletinin sınırları Kuzeyde Sava nehri, Batıda Una nehri, Güneyde bugünkü

¹⁴ Djurdjev, *a.g.m.*, s. 298.

¹⁵ Amra Dedeic Kırbaç, "Boşnakların Türkiye'ye Göçleri", *Akademik Bakış Dergisi*, XXXV, (2013), s. 4.

Bosna ve Dalmaçya boyu, Doğuda Yenipazar sancağı sınırlarına çekilmişti. 1639'da, Banjaluka'dan Saraybosna'ya taşınan eyalet merkezi Travnik'e nakledilir ve 1851'e kadar Bosna valileri burada otururlar. 1699 Karlofça Antlaşması'nın şartlarına uygun olarak Bosna eyaleti mevcut sınırlarını korur. 1718 Pasarofça Antlaşması ile Sava'nın Güneyindeki şerit şeklinde arazi Avusturya'ya verilir. Salgın hastalıklar ve kötü geçen bir hasat mevsimi sonunda Bosna sipahilerinin uğradığı felâket ve ağır insan kayıplarına rağmen Hekimoğlu Ali Paşa idaresindeki bir ordu, 1737'de Banjaluka'da Avusturya'ya karşı kesin bir zafer kazanır. 1739 Belgrad Antlaşması ile Avusturya, Furjon kalesi hariç Pasarofça Antlaşması sonucu aldığı bütün yerleri geri verir. 1788-1791 Osmanlı-Avusturya savaşı Bosna sınır bölgesinde büyük bir değişikliğe yol açmamakla birlikte III. Selim zamanında yeniçerilerin nüfuzlarını sınırlamaya yönelik tedbirler Bosna'daki yerli Müslüman âyanın imtiyazlı durumuna ters düşmüş ve bazı karışıklıklara zemin hazırlamıştı. Sırbistan'da çıkan ayaklanmaların ardından Bosna'da Sırp köylülerinin isyanı patlak verir. Bunlar bastırılır ve Bosna Müslümanları 1813'de Sırbistan'daki ayaklanmanın bastırılmasında önemli rol oynarlar. 1861-1869 tarihlerinde Bosna'nın idarî yapısında önemli değişiklikler yapılır. Bu tarihte Bosna altı kaymakamlığa, Hersek ise üç kaymakamlığa ayrılmıştır. Yine bu yıllarda vilâyet meclisi kurulur, ulaşım şartları iyileştirilir. İlk demiryolu 1872'de Banjaluka ile Novi arasında hizmete girer. 1866'da vilâyet olarak adlandırılan Bosna, Saraybosna, Zvornik, Banjaluka, Bihac, Travnik, Hersek, Yenipazar adlarıyla yedi sancağa ayrılmıştır¹⁶.

Balkan Savaşları, Osmanlıya ait olan Balkanların ve büyük bir bölümü Müslüman olan toprak parçasının kaybedilmesi ile sonuçlanmıştır. I. Balkan Savaşı'nda Bulgaristan bağımsızlığını yeni kazanmış olmasına rağmen etkin bir rol oynamıştır. Bu savaş Londra Antlaşması'yla sona ermiştir. II. Balkan Savaşı'nın başlama nedeni ise Bulgaristan'ın diğer devletlere göre daha fazla toprak almasıydı. Osmanlı Ordusu da önceki savaşta kaybettiği Edirne ve Kırklareli'ni geri almıştır. Bu

¹⁶ Dedeic Kırbaç, *a.g.m*, s. 5.

savaşta 1913 yılında imzalanan Bükreş Antlaşmasıyla sona ermişti. Balkanlardaki sınırlar hemen hemen günümüzdeki şeklini almıştı¹⁷.

Balkanların Osmanlı Devleti'nden ayrılmaları 1829 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle başlamıştır. Son olarak ise 1912 yılında Arnavutluk bağımsızlığını ilan ederek Osmanlıdan ayrılmıştır. 1918 tarihinde ise Yugoslav Milli Konseyi kurularak Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ortaya çıkmıştır. Fakat bu krallık İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya Federal Cumhuriyeti adını almıştır. Bu devlet Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Slovenya, Karadağ ve Sırbistan'dan oluşmaktaydı¹⁸.

Osmanlı Döneminde ayrıca bir yere parantez açacak olursak yayınlanmış olan vilayet gazetelerinin o döneme ışık tutacağı bilinmektedir. “*Bosna-Hersek Vilayet Gazetesi*” o dönemde Bosna-Hersek coğrafyasıyla ilgili bilgiler verirken bölgenin tanıtımını da yapmıştır. Bu gazete ayrıca Bosna'da yerel basının öncüsü olmakla birlikte diğer gazetecilerin de yetiştiği bir okul görevini üstlenmiştir¹⁹.

¹⁷ Tayfun Nasuhbeyoğlu, “Balkan Tarihine Genel Bir Bakış”, İstanbul 2008, s. 21.

¹⁸ Ercan Seyhan, *Bosna Hersek'in Jeostratejik Önemi ve Türkiye*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007, s. 21.

¹⁹ Salih Seyhan, “Bosna Vilayet Gazetesi Bosna'nın Kısa Tanıtımı ve İlk Dört Sayısının Sadeleştirilmiş Özeti”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, II, (2013), s. 141.

BİRİNCİ BÖLÜM

BOSNA-HERSEK'İN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ

1.1. Boşnakların Türkiye'ye Göçleri ve Yerleştirilmesi

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna'yı işgal ettikten sonra 1918'e kadar Bosna'dan Türkiye'ye beş büyük göç dalgası olmuştur. İlk büyük göç 1878 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna'yı işgalinden hemen sonradır. İkinci büyük göç ise 1882 yılında gerçekleşmiştir. Bu göçün sebebi ise Avusturyalıların Boşnaklara askerlik mecburiyeti getirmesidir. Üçüncü göç dalgası ise “*Dzabic*” hareketiyle 1900 yılında olmuştur. Dördüncü dalga 1908 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i ilhakı sonucunda gerçekleşmiştir. Beşinci dalga ise 1918 yılında olmuştur²⁰.

Boşnaklar, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu döneminde birçok zorluk yaşamış ve büyük zulümlere uğramışlardır. Boşnakların yaşadıkları bölgelerde çıkan olayların ve göçlerin en büyük sebebi buydu. Boşnakların bir başka korktukları mesele ise asimilasyondur.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'ya hem Balkanlardan hem de Kafkasya'dan binlerce muhacir Anadolu'ya gelmiştir. Muhacirlerin gelip yerleşmesi demografik olarak büyük değişimlere sebep olmuş ve nüfus sürekli artış göstermiştir.

Cumhuriyet kurulduktan sonra Türkiye'ye gelen Boşnak muhacirlerinin özellikle köyden gelenleri büyük bir medeniyet veya kültür şoku yaşamışlardır. 1960'lı yıllarda gelenler genellikle fabrikalarda iş bulmuşlardır. Türkçeyi de buralarda öğrenmişlerdir. Bundan dolayı da kadın nüfusu Türkçeyi öğrenmekte daha çok zorlanıyordu. Çünkü kadınlar evlerde oturdukları için Türk halkıyla fazla iç içe

²⁰ Dedeic-Kırbaç, *a.g.m.*, s. 8.

değillerdi. Genç nesiller okullara başladıktan sonra Türkçeyi öğrenmeye başlamışlardır²¹.

Türkiye'ye göç eden Boşnak muhacirler; Türkiye Cumhuriyeti'nin politikaları doğrultusunda Slav kökenli soyadlarını Türk soyadlarıyla değiştirmek zorunda kalmışlardı. Yeni soyadlarını geldikleri yerlerden esinlenerek almışlardır. Boşnaklar, Türk toplumuyla kaynaşma aşamasında bir sıkıntı yaşamamıştır ve Türkiye'ye çok rahat bir şekilde adapte olmuşlardır.

Savaş sebebiyle Türkiye'ye gelmek zorunda kalan Boşnaklar geldikleri bölgenin şartlarına göre iyi yerlere ve otellere yerleştirildi. *Sabah* gazetesinde yer alan 2 Haziran 1992 tarihli haberden örnek verilecek olursa savaştan dolayı ülkemize gelmek zorunda kalan yüz yetmiş Boşnak'ın Tekirdağ'da bulunan nezih otellere yerleştirildiğinin haberini yapmıştır²².

Sabah'ta yer alan 22 Temmuz 1992'li bir diğer haberde ise on binlerce kişinin öldüğünü, iki milyon Boşnak'ın evsiz kaldığını ve bu yüzden de komşu ülkelere göç etmek zorunda kaldıklarından bahsetmiştir²³.

1.2. Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkanlara Yönelik Dış Politikası

Atatürk dönemi dış politika anlayışı dönemin Başbakanı Ali Fethi Bey'in Büyük Millet Meclisi programında okuduğu açıkça görülmektedir. Ali Fethi Okyar, programının hariciye kısmında: *“Takip edeceğimiz siyaseti hariciye derin bir fikri müsalemeye müstenit ve müteabil hukuk ile uhuda fartı riayet esaslarından mülhem olacaktır. Muallak mesailin dostane ve müsalemet pervane hissiyatın tesiratu altında ve aynı zamanda milli hukukun mahfuziyetini temin edecek tarzda halline tehalükle çalışacağız”* demiştir²⁴.

²¹ Dedeic-Kırbaç, a.g.m., s. 17.

²² “Boşnaklar Otellerini Beğenmedi”, *Sabah*, 2 Haziran 1992, s. 7.

²³ “Sürgündeki Müslümanlar”, *Sabah*, 22 Temmuz 1992, s. 7.

²⁴ Barış Ertem, “Atatürk'ün Balkan Politikası ve Atatürk Dönemi'nde Türkiye Balkan Devletleri İlişkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, XXI, (2010), s. 2.

İsmet Paşa da, 9 Kasım 1929'daki bir konuşmasında dış politikaya önem verildiğini şu sözleriyle belirtmiştir: *“Dışarı siyasette sulh ve emniyeti korumak ve teşkilatlandırmak için bütün kudretimizle çalışıyoruz. Dostlarımıza taahhütlerimize sadakat ve genel olarak yakın komşularımızla iyi geçinmek için elimizden gelen her şeyi samimiyetle yapmak siyasetimizdir. Bu siyasetin ana çizgileri içinde uluslararası hadiseleri dikkatle takip ediyoruz”* şeklinde ifade etmiştir²⁵.

Türkiye'nin 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması'yla Bulgaristan ve Yunanistan'la olan sınırı belirlenmiştir. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra sınır komşusu Yunanistan'la sorunlarını çözmek ve iyi ilişkiler kurulmak istenmiştir. Dönemin Başbakanı Ali Fethi Bey, 1924 tarihinde hükümet programından bahsederken Yunanistan'la olan ilişkiden şu şekilde bahsetmiştir: *“Yunanistan'la mazinin mirası olarak aramızda mevcut bazı ihtilafatın tarafeynin gayreti itilafperveranesiyle hallolunarak münasebetimizin iki komşu devlet arasında caygir olması zaruri olan hali müsalemete gireceğini ümit ediyoruz”*²⁶.

Türk, Bulgar ilişkileri, Balkan Savaşları'ndan sonra normale dönmüştür. Bunun en büyük kanıtı ise iki büyük ülkenin de I. Dünya Savaşı'nda aynı blok içerisinde yer almasıdır. Milli Mücadele döneminde Türkiye, Bulgaristan'da bir temsilcilik bulundurmıştır. 9 Kasım 1929'da dönemin başbakanı İsmet Paşa , mecliste yaptığı konuşmasında Bulgaristan ile ilgili olarak *“Bulgaristan ile münasebatımız iyi hissiyat ile meşbudur. Komşu memleketin inkişaf ve saadeti bizim samimi dileğimizdir”* diyerek Bulgaristan'la olan ilişkilerimizin iyi yönde ilerlemesinden duymuş olduğu memnuniyeti dile getirmiştir²⁷.

Fakat ilerleyen dönemlerde Balkan Paketi'nin kurulacağı zaman 1935 yılında yapılan darbeyle yönetime gelen Çar Boris'in diktatörlüğüyle yönetilen ve dış

²⁵ Ertem, *a.g.m.*, s. 3.

²⁶ Ertem, *a.g.m.*, s. 6.

²⁷ Ertem, *a.g.m.*, s. 10.

politikada Almanya yanlısı bir politikaya yönelen Bulgaristan, Türkiye'nin tüm çabalarına rağmen Balkan Paketi'na girmemiştir²⁸.

O tarihlerde Türkiye'nin ilişkilerini devam ettirdiği bir başka Balkan ülkesi de Romanya'dır. İki ülke arasında o dönemlerde geçmişten gelen bir sıkıntının olmaması oldukça önemlidir. Romanya I. Dünya Savaşı'ndan oldukça geniş topraklara sahip bir ülke olarak çıkmıştı. İlerleyen zamanlarda Bulgaristan'ın ve Macaristan'ın toprak istemesiyle sıkıntılı dönemlere girileceğini anlamıştır. Bu durumun sonucunda ise Romanya, Çekoslovakya ve Yugoslavya ile "*Küçük Antant*"ı (Little Entente) kurmuşlardır²⁹.

25 Mayıs 1931 yılında Hamdullah Suphi Tanrıöver, Bakanlar Kurulu Kararnamesi'yle Bükreş'e birinci sınıf statüsünde elçi olarak atanmış ve görevini 1944 yılına kadar sürdürmüştür. Türkiye ile Romanya arasındaki genel konular; Balkan Birliği, Karadeniz Güvenliği, Boğazlar Meselesi, Küçük Antant, Sovyetler Birliği-Romanya İlişkileri ve Revizyonculuk üzerine yoğunlaşmıştır³⁰.

I.Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra tarihler 1921'i gösterdiğinde Sırp-Hırvat ve Sloven Krallığı kurulmuştu. I. Dünya Savaşı'ndan itibaren bu krallıkla Türkiye karşı saflarda yer almışlardı. Daha sonra bu krallık Yugoslavya adını almıştır. Yugoslavya, Lozan'ı imzalamadığı için 28 Ekim 1925 tarihinde iki ülke arasında Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Tarihler 1933'ü gösterdiğinde Yugoslavya Kralı Aleksandr, Varna'da Bulgaristan Kralı Boris'le görüşükten sonra 4 Ekim 1933'te Türkiye'ye gelerek Atatürk'le görüşmeler yapmıştır. Buna müteakip olarak Dışişleri Bakanı Tefik Rüştu Aras, Belgrad'a giderek "*Türkiye- Yugoslavya Dostluk, Saldırmazlık ve Adli Tasviye, Uzlaşma ve Tahkim Antlaşması'nı*" imzalamıştır³¹.

²⁸ Ertem, *a.g.m.*, s. 11.

²⁹ Ertem, *aynı yer*.

³⁰ Ertem, *a.g.m.*, s. 12.

³¹ Ertem, *a.g.m.*, s. 13.

Soğuk Savaş dönemi bittikten sonra Türkiye Cumhuriyeti ilgisini Balkanlara çevirmiştir. Bu bölgede ise ilgilenilen bölgeler Bosna-Hersek, Makedonya ve Kosova olmuştur. Çünkü bu bölgede kültürel mirasımız olmakla birlikte Türk Müslüman nüfus da oldukça fazladır³².

Eski Yugoslavya'nın dağılması karşısında Türkiye'nin ilk tutumu Yugoslavya'nın desteklenmesi şeklinde olmuştur. Türkiye'nin izlemiş olduğu bu politika Aliya İzzetbegoviç'in başlangıçtaki politikasıyla benzer özellikler göstermektedir³³.

Türkiye'nin Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunmasındaki en önemli faktör Soğuk Savaş yıllarında Yunanistan ve Bulgaristan'ın izlemiş olduğu politikaya karşılık Yugoslavya'nın Türkiye ile iş birliği yaparak Balkanlarla ilgili politikasını desteklemiş olmasıdır. Ayrıca Türkiye ortaya çıkacak kriz durumunda mülteci sorununu da düşünerek acele etmemiş uluslararası arenanın göstereceği reaksiyonu da takip etmiştir³⁴.

Türkiye 1990'lı tarihlerde dış politikada etkinliğini arttıran fakat kontrollü davranmaktan da vazgeçmeyen bir ülke olmuştur. Balkanlarda statükonun korunması gerektiğini belirtmiş ve bunu savunmuştur. Fakat yeni dünya düzeniyle birlikte kaynayan Balkanlara ve özellikle Yugoslavya'nın durumuna dikkat çekmeye çalışmıştır. Almanya'nın adeta sihirli bir elle Hırvatistan'ı bağımsızlığına kavuşturması Türkiye'yi de Bosna Hersek konusunda harekete geçirerek gerekli müdahalelerin yapılması için o dönemde uğraş vermiştir³⁵.

³² Tahir Kodal, "Bosna Hersek'in Bağımsızlığını Kazanması ve Türkiye (1990-1992), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXXIV, S. 98, s. 427.

³³ Volkan Tatar, "Eski Balkanlar Yeni Sınırlar: Eski Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde Türkiye – Bosna – Hersek İlişkileri, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VII, (2017), s. 168.

³⁴ Kodal, *a.g.m.*, s. 428.

³⁵ Emirhan Göral, "Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliğine Etkisi", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, XXI/2, (2013), s. 108.

Aliya İzzetbegoviç tarihler 15 Temmuz 1991’i gösterdiğinde Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ı ziyaret etmişti. Bosna-Hersek’teki sorunların çözülmesi için Turgut Özal’dan yardım talep ettiler. Dönemin cumhurbaşkanı ellerinden geleni yapacaklarını ve Bosna’nın haklı sesini dünyaya duyuracaklarını söylerken sorunun kuvvete başvurulmadan çözülmesi gerektiğini anlattı³⁶.

1.3. Yugoslavya’yı Parçalanma Sürecine Götüren Gelişmeler

Bosna-Hersek, XIX. Asırdan beri iki büyük ideolojinin ortasında sıkışıp kalmıştı. Bunlardan biri *Büyük Hırvatistan* düşüncesi diğeri de “*Büyük Sırbistan*” düşüncesiydi. Bosna-Hersek XX. Yüzyılda büyük bir sıkıntı yaşayarak bir insanlık dramının yaşanmasına da şahit olmuştur³⁷.

Yugoslavya’nın on sekiz ay içerisinde parçalanabileceği ve ülkenin bir iç savaşa sürüklenebileceğiyle ilgili haber ise *Cumhuriyet* gazetesinde 3 Aralık 1990 tarihli haberinde yer alıyordu. ABD Merkezi Haber Alma Örgütü’nün (CIA) denetiminde hazırlanan bir raporda Yugoslavya’nın içerisinde bulunduğu durumun en büyük sorumlusu Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Mloseviç olarak gösterilmiştir. Yine aynı haberin altında bulunan farklı bir bilgi ise *International Herald Tribune* gazetesinin haberine yer vermesiydi. Bu haberde ise CIA’nın hazırlamış olduğu rapor anlatılmıştır. Bu haberde de Yugoslavya’nın on sekiz ayda parçalanacağı gerçeğine değinilmiştir³⁸.

Yugoslavya’yı dağılmaya götüren süreçte ülkenin farklı milletlerden oluşan insanlardan meydana gelen ve çok dinli bir yapıya sahip olması da oldukça etkilidir. Balkanların geneline bakıldığında İilir, Tribal ve Rasian halkları ile Türk ve Slav kabilelerinin birleşiminden oluştuğu bilinmektedir. 1991 yılında dağılan Yugoslavya;

³⁶ “Aliya ve Özal Görüşmesi”, *Milliyet*, 16 Temmuz 1991, s. 10.

³⁷ Fahriye Emgili, “Bosna-Hersek Trajedisinde (1992-1995) Türk Birliği”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, XXI, (2012), s. 57.

³⁸ “Yugoslavya’da Kaos”, *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1990, s. 3.

Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya'yı içinde barındırmaktaydı³⁹.

Yugoslavya'da yaşayan Sırlar ve Karadağlılar genel olarak Ortadoks, Hırvatlar ve Slovenler ise Katolik Hristiyanları oluşturmaktaydı. Türkler, Boşnaklar ve Arnavutlar çoğunlukla İslam'ı benimsemişlerdi. Bundan dolayı 1992'de başlayan Yugoslav Savaşı'nın en büyük nedenlerinden biri de farklı din ve ideolojik çatışmalar olarak gösterilebilir⁴⁰.

Bosna Hersek'in diğer Yugoslav cumhuriyetlerinden farklılığı karmaşık etnik demografik yapısından kaynaklanmaktaydı ve ülkede yaşayan etnik grupları birbirinden tamamen ayıran bir sınır çizmek mümkün değildi. Böyle bir bölünmenin yapılması durumunda her grubun egemen olduğu alanda diğer grupların mensupları azınlık olarak kalmaktaydı⁴¹.

Bosna Hersek'te siyasi hayat merkezî yapıdaki yönetimin güç kaybına ve Yugoslavya Komünistler Birliği'nin çözülüşüne bağlı olarak tüm Yugoslavya'da olduğu gibi milliyetçilik ekseninde gelişmekteydi. Bosna Hersek'te diğer cumhuriyetlerden farklı olarak belirli bir halk nüfusun çoğunluğunu oluşturmadığından ve dolayısıyla kurucu statüsüne sahip olmadığından gelişmeler diğer cumhuriyetlerden daha tehlikeli bir boyuta ulaşmaktaydı⁴².

Bosna Hersek'teki Müslüman çoğunluk içinde muhalif hareketin gelişmesi 1980'lerin ilk yarısında Federal yönetimde büyük huzursuzluk yaratmıştır. Müslüman nüfus üzerindeki baskılar 1970'lerin sonunda yoğunlaşmaya başlamıştı. 1990'da Bosna-Hersek parlamento seçimlerinde, ulusal temele dayanan Hırvatları, Sırları ve Müslümanları temsil eden üç partinin nüfusa orantılı olarak kazandıkları

³⁹ Halilović Tekin, *a.g.e.*, s. 18.

⁴⁰ Halilović Tekin, *a.g.e.*, s. 19.

⁴¹ Nesrin Kenar, "Bosna-Hersek Savaşı", *Balkanlar El Kitabı*, II, (ed. Bilgehan Gökdağ, Osman Karatay), Ankara 2013, s. 181.

⁴² Kenar, *a.g.m.*, s. 182.

oylarla toplam sandalyelerin %90'ını kazanmaları etnik gruplar arasında derin bir bölünmenin olduğunu gösteriyordu. Bu üç parti birbiriyle bağdaşmayan oluşumlara sahip olduklarından cumhuriyet içerisinde var olan gerginlikler iyice şiddetlenmiştir⁴³.

Müslüman Boşnakların Demokratik Eylem Partisi'nin Sırp milliyetçiliğine ilişkin kaygılarındaki haklılığı, seçimlerden hemen sonra ortaya çıkmış, bu partinin parlamentoya sunduğu Bosna Hersek'in egemenlik ve bölünmezliğini vurgulayan önergeye Sırp partileri karşı çıkmışlardır⁴⁴.

Yugoslavya'nın savaş öncesi durumu göz önüne alındığında ise herhangi bir zarar görmeden kurtulabilen tek ülke Slovenya'ydı. Çünkü Slovenya hem Katolik bir Hristiyan devleti hem de Batılı ülkelerle iyi ilişkiler içerisindeydi. Slovenya içerisinde farklı etnik unsurların çok olmaması da farklı bir yönden avantajıydı⁴⁵.

1.4. Bosna-Hersek'in Bağımsızlığını İlan Etmesi

Tarihler Kasım 1980'i gösterdiğinde Sırp, Hırvat ve Bosnalılar Yugoslavya'nın mevcut durumunu göz önüne alarak yapılan gelecek planlaması içinde ortak bir anlaşmaya varamadılar. Demokratik Eylem Partisi (SDA), Bosna-Hersek'in bağımsızlığı konusundaki görüşlerini dile getirerek desteklemekteydi. Bütün bu olayların üzerine 15 Ekim 1991'de Bosna-Hersek Parlamentosu bağımsızlığını ilan etmiştir⁴⁶.

Sırlar, Avrupa'nın ortasında bir İslam Devleti'nin kurulmasını istemediklerini belirterek hatta kendilerini de bu bölgede Hristiyanlığın koruyucusu olduklarını söyleyerek Bosna-Hersek'in bağımsızlığına karşı çıkmışlardır. Bazı dönemlerde bile ateşkes görüşmelerinde barışı istermiş gibi gözüküp daha büyük

⁴³ Kenar, *a.g.m.*, s. 184.

⁴⁴ Kenar, *a.g.m.*, s. 185.

⁴⁵ "Bosna Dramı Zor Biter", *Milliyet*, 24 Temmuz 1995, s. 18.

⁴⁶ Kenar, *a.g.m.*, s.184.

güçlerle saldırmak için hazırlık yapmışlardır. Bu dönemde ABD; Boşnaklar ve Hırvatlar arasında kurulacak olan bir federasyonun en iyi yöntem olacağını savunmuştur⁴⁷.

Hatta bu dönemde bazı Batılı yazarlar ve televizyon kanalları; “*Avrupa’nın ortasında Müslüman bir grup yok edilmek isteniyor. Eğer bu grup Hristiyan olsaydı bu şekilde göz yumulur muydu*” diyerek tepkilerini göstermişlerdir. Sırplar, Müslümanları yok etme konusundaki en büyük desteği Ruslardan almışlardır⁴⁸.

Hırvatistan’ın ve Slovenya’nın bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle değişen durum ve Almanya’nın da hemen bu iki ülkeyi tanımasıyla bambaşka bir hal alan ortamda Türkiye Bosna-Hersek’in bağımsızlığı ve tüm toprakları üzerindeki egemenliğinin kabul görmesi üzerine politikasını yeniden şekillendirmiştir. Yugoslavya Anayasası’nın II. Maddesine göre kurucu altı devletten biri olan Bosna-Hersek’in self determinasyon hakkı bulunmaktaydı. Bosna-Hersek’te 29 Şubat-1 Mart tarihleri arasında referandum düzenlenmiştir. Referanduma katılım Sırpların baskısı sebebiyle %63 oranında olmuştur. Referandumun sonucu ise katılanların büyük çoğunluğu *tam bağımsızlık* yönünde oy kullanmıştır. Aliya İzzetbegović, referandumun istediği sonuca ulaşmasıyla birlikte 3 Mart 1992’de bağımsızlığını ilan etmiştir⁴⁹.

Bu durumlardan çıkarılabilecek yargı, Bosna Hersek, parlamentoda bağımsızlığını ilan etmesine rağmen tekrar referanduma gitme sebebi Avrupa Topluluğu’nun desteğini kaybetmek istememesinden kaynaklandığı açıkça görülmektedir.

Fakat asıl gelişme 1992 yılında Bosna’nın bağımsızlığını dünyaya duyurmasıyla yaşanmıştır. Sırp Demokrat Partisi (SDS), Yugoslav ordusuyla (JNA)

⁴⁷ Nazif Kuyucuklu, “Bosna-Hersek ve Ekonomik Kaynakları”, *Çerçeve Dergisi*, III, (1994), s. 21.

⁴⁸ Kuyucuklu, *a.g.m.*, s. 22.

⁴⁹ Tatar, *a.g.m.*, s. 169.

ile iş birliğine gitmiş, Bosna'nın kuzey ve doğu kesimlerindeki özerkliklerini ilan eden Sırları silahlandırmıştır⁵⁰.

Hırvatistan'daki Sırların yaşadığı bölgelerde, bölgesel askerî güçler oluşturular. Bunlara daha sonra *Sırp Gönüllü Muhafız Birlikleri* de denildi. Bu birlikler Zeljko Raznjatovic yönetiminde toplu soykırımlara başladılar. Profesör Alibasic soykırımı şu şekilde anlatmıştır : “*İşgal edilen yerlerde İkinci Dünya Savaşındaki görüntüleri anımsatan Visegrad, Foça, Bratunac ve birçok şehirde esir ve tecavüz kampları kuruldu. Özellikle de Banja Luka ve Bijelijina’da gerçekleşen sistematik katliamlarda birçok Boşnak aydını, avukat, hakim, doktor, iş adamı dini liderler, şailer, müzisyenler ve öğretmenler ilk kurbanlar arasındaydı. Uluslararası Kızıl Haç Örgütü’nün teftişine kapalı olan bu bölgelerdeki katliamı durdurmak için yapılan çağrılara NATO ve BM kayıtsız kalmıştır*”⁵¹.

ABD, 12 Şubat 1994 *Sarajevo Katliamından* sonra Yugoslavya’yı bombalamayı durdurması gerektiğini, BM kontrolündeki bölgelerden uzak durması konusunda bir nota göndermiştir. NATO, Sırları hava kuvvetlerini kullanmama konusunda uyarmasına rağmen Sırlar bu uyarıyı dikkate almayarak Grodze’ye saldırmıştır. 11 Nisan 1994’de Amerikan savaş uçakları NATO Barış gücü olarak Sırp mevzilerini bombaladı. Türk, Fransız, Ukraynalı ve İngiliz askerlerinden oluşan uluslararası barış güçleri, Hırvat-Müslüman ateşkes hatlarına Zepce, Stari Vitez ve Doğu Mostar’a yerleştirildiler⁵².

Aliya İzzetbegoviç, Bosna’ya uygulanan ambargonun kaldırılmadığı sürece savaşın giderek uzayacağını söylemektedir. Bunu da Bosna topraklarının o dönem içerisinde %70’inin işgal altında olduğunu söyleyerek bildirmekteydi⁵³.

⁵⁰ Yasin Şafak, *Bosna Savaşı ve Yugoslavya’nın Parçalanması*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Anabilim Dalı, İstanbul 2010, s. 90.

⁵¹ Cüneyt Yenigün, Ümit Hacıoğlu, “Bosna-Hersek: Batı’nın Güvenini Kaybettiği Medeniyet”, *Dünya Çatışmaları*, (ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), I, Ankara 2010, s. 678.

⁵² Yenigün, Hacıoğlu, *a.g.m.*, s. 679.

⁵³ Aliya İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, İstanbul 2011, s. 141.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarihler 15 Temmuz 1994'ü gösterdiğinde Bosna-Hersek'e tarihi bir gezi gerçekleştirme planı yaptı. Bu gezi sırasında Hırvatistan Cumhurbaşkanı ve Bosna-Hersek Cumhurbaşkanıyla görüşecekti. Bu görüşme Hırvatistan, Türkiye ve Bosna-Hersek açısından ilk kez cumhurbaşkanları düzeyinde üçlü zirve yapacakları anlamına geliyordu. Demirel bu zirvede barış tekliflerini kabul etmeyen tarafın uluslararası arenada hata yapacağını önceden söylüyordu. Fakat Demirel Bosna'da barışın bir gecede sağlanamayacağını da söyleyip Bosna-Hersek'in temkinli davranması gerektiğini de bildirmişti. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in de ziyaretlere katılacağı ve batılı temas grubu ülkelerinin hazırladığı G-7 Toplantısı sırasında Rusya'nın da desteğini verdiği barış planını Hırvatistan ve Bosna-Hersek'in büyük oranda kabul edeceğini söyledi⁵⁴.

Fakat kısa bir ateşkesin ardından kalıcı bir çözüm bulunamadı. Bundan dolayı da Haziran 1995'te Sırlar yeniden saldırıya geçtiler. Sırlar, Srebrenitsa'yı ele geçirdiler ve burada korkunç bir katliam gerçekleştirerek tarihe geçtiler. Tarihler Aralık 2006'yı gösterdiğinde Batı Medeniyetinin Müslümanlara karşı olan net tavrı bir kez daha ortaya çıktı. Hollanda Savunma Bakanlığı, şehri Sırlara teslim eden ve Srebrenitsa katliamına göz yuman askerlere ve komutanlara onur madalyası vermiştir. Temmuz 1995'de NATO, BM ile savaşın gidişatı hakkında tam anlaşma sağlayamamasına rağmen önemli konular üzerinde anlaşarak "*Deny Flight*" operasyonunu başlatarak Belgrat'ı ve Sırp kuvvetlerini bombalamaya başlamıştır. Böylelikle Sırlar barışa yanaşmak zorunda kalmışlardır⁵⁵.

Bosna-Hersek Savaşı 6 Nisan 1992 tarihinde başlamış, 14 Eylül 1995 tarihinde sona ermişti. Kızılhaç Örgütü'nün verdiği bilgilere bakılırsa üç yüz on iki bin kişi hayatını bu savaşta kaybetti. İki milyondan fazla insan da yerlerini ve

⁵⁴ "Demirel'in Tarihi Bosna-Hersek Gezisi", *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1994, s. 10.

⁵⁵ Yeniğün, Hacıoğlu, *a.g.m.*, s. 680.

yurtlarını terk ederek mülteci konumuna düşmüştür. Bu durum da Boşnaklar XX. yüzyılda planlı bir şekilde tüm dünyanın gözü önünde soykırıma uğramıştır⁵⁶.

1.5. Dayton Barış Antlaşması

Bosna-Hersek Savaşı'nın durması için Aliya, AB Dışişleri ile yaptığı görüşmelerde adaletin asgarisini içeren bir anlaşmayı kabul edeceklerini söylüyordu. Aliya bu görüşmelerde Bosna'ya gelecek olan insani yardımların düzgün bir şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını isterken, Sırbistan'ın işgal ettiği toprakların da iade edilmesini söylemiştir. Bu durumu Sırpların kabul etmemesi halinde ise yaptırımların sertleşmesi gerektiğini belirtirken Bosna'ya uygulanan silah ambargosunun da kaldırılmasını istemiştir⁵⁷.

Aliya İzzet Begoviç, II. Boşnak Kongresi'nde yaptığı bir konuşmada "*Barış bizim şansımız, savaş ise Sırpların şansı*" demişti. Aliya, teklif edilen barışın kalıcı bir çözüm getirmeyeceğini sadece en büyük çıkarlarının Bosna-Hersek Devleti'nin uluslararası arenada tanınacağını ve bağımsızlığın kabul edileceğinin yorumunu yapmıştır⁵⁸.

Bosna meselesinin artık kesin bir çözüme kavuşturmak amacıyla ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı Richard Holbrooke önce Zagrebi daha sonra da Ankara'yı ziyaret etti. Cenevre'de sorunu çözmek adına bir araya gelme kararı alındı. 8 Eylül 1995'te ana prensiplerde anlaşmaya varıldı. Buna göre Yeni Yugoslavya, Bosna Hersek'i tanıırken, Bosna-Hersek'te topraklarında Özerk Sırp Cumhuriyeti'nin kurulmasını kabul etti⁵⁹.

Boşnakları temsilen Aliya İzzetbegoviç, Hırvatları temsilen Franjo Tudjman ve Sırpaları temsilen Miloseviç, ABD'nin Dayton kentinde toplandılar. Yapılan

⁵⁶ Emgili, *a.g.m.*, s. 59.

⁵⁷ Aliya İzzetbegoviç, *Köle Olmayacağız*, İstanbul 2007, s. 97.

⁵⁸ İzzetbegoviç, *a.g.e.*, s. 159.

⁵⁹ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789- 2012*, İstanbul 2013, s. 1129.

görüşmeler sonucunda anlaşmayı 1 Kasım 1995'te resmîyete döktüler. 21 Kasım 1995'de Dayton Barış Antlaşması imzalandı⁶⁰.

Buna göre ;

- 1) Bosna- Hersek bağımsız bir devlet olarak tanınacaktır.
- 2) Devlet, Bosna-Hersek Federasyonu ve Bosna Sırp Cumhuriyeti'nden oluşacaktır.
- 3) 12 ay boyunca denetim NATO'ya bırakılacak ve yabancı güçlerin bir ay içerisinde ayrılması sağlanacaktır.
- 4) Tüm taraflar La Haye'deki Savaş Suçluları Mahkemesine yardımcı olup Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'ne de buna uymaması durumunda yaptırımlar uygulanacaktır⁶¹.

Dayton Barış Antlaşması, tarafların tamamını eşit bir şekilde istenilen sonuca ulaştırmamıştır. Çünkü dönemin şartları ele alındığında Sırp'ların hedefiyle büyük benzerlikler göstermektedir. Bosna-Hersek, çok uluslu, kültürlü ve demokratik bir yapıyı ele alan devlet konumundan uzaklaştırılmıştır. Buna bağlı olarak da Bosna toprakları hem resmî hem de gayri resmî olarak bölünmüştür⁶².

Anlaşmaya bakıldığında, Batılı devletler sorunu kökten çözmek yerine bir yatıştırma politikası izlemeyi tercih etmişlerdir. Bosna Hersek'in bütünlüğü görünüşte desteklenmesine rağmen, ülkenin bölünmüş hali resmîleştirilmiştir⁶³.

Dayton Barış Antlaşması'na göre çizilen sınırlarda Bosna topraklarının sadece %51'i Bosna-Hersek Federasyonu'na bırakılmıştır. Bosna Sırp Cumhuriyeti,

⁶⁰ Yenigün, Hacıoğlu, *aynı yer*.

⁶¹ Uçarol, *aynı yer*.

⁶² Halilović Tekin, *a.g.e.*, s. 37.

⁶³ Mehmet Dalar, "Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Geleceği", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I/16, (2008), s. 106.

Sırbistan'ın açıktan vermiş olduğu destek sayesinde savaşta elde etmiş olduğu toprakların çoğuna sahip olmuştur⁶⁴.

Anlaşmanın kaidelerine bakılacak olursa sorunu tamamen ortadan kaldırmak yerine mültecilere ve yerlerini terk etmek zorunda kalmış olanlar için ya da adil bir tazminat hakkı sağlamak için yapıldığı görülmektedir⁶⁵.

Anlaşmanın sıkıntı doğurabilecek iki yönü vardır. Birincisi etnik ayrışmayı meşrulaştırırken ikincisi Sırların büyük bir katliam sonucu ele geçirmiş olduğu topraklar gerçek sahiplerine verilmemiştir. Savaşı sona erdirmesi bakımından önemli bir anlaşma olan Dayton, güclünün haklı olduğu gerçeğinin de değişmediğini açıkça göstermektedir⁶⁶.

Dayton Antlaşması'nda bulunan ilgili taraflar barış antlaşmasına uymayı kabul etmişlerdir. Bosna'da bulunan yabancı askerler ve savaşçılar otuz gün içerisinde bölgeden ayrılacaklardır. Anlaşmanın geçerliliğinin sağlanması ve denetlenmesi için NATO'nun gözetiminde ISAF (BM'nin yetki vermesiyle oluşturulan güç) adı altında çok uluslu bir güç oluşturulacaktır⁶⁷.

⁶⁴ Halilović Tekin, *a.g.e.*, s. 39.

⁶⁵ Halilović Tekin, *a.g.e.*, s. 40.

⁶⁶ Halilović Tekin, *a.g.e.*, s. 37.

⁶⁷ Halilović Tekin, *a.g.e.*, s. 38.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN BOSNA-HERSEK CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDA ROLÜ

2.1. NATO'nun Bosna-Hersek'te Rolü

Bosna-Hersek Savaşı dünya tarihinde II. Dünya Savaşı'ndan sonra görülen en önemli olaylardan biri olarak kabul edilmektedir. ABD'nin bu savaşın başlarında olaylara müdahale etmemesinin sebebi, ABD'nin diğer ulusal devletlerin nabzının yoklanmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir⁶⁸.

NATO, en ciddi müdahalesini 1994 tarihinde Sırlara karşı hava operasyonları başlatarak göstermiştir. Bu müdahalede NATO'ya AT de yardım etmiştir. NATO'nun bu müdahalesi sonrasında Sırlar BM'nin bütün şartlarını kabul etmiştir. Dayton'la da barış sağlanmıştır. ABD'nin bu savaşa geç müdahale etmesinin sebepleri arasında kendi devleti için hayati öneminin olmaması, ana karasından uzak olması ve kendisi için doğrudan bir tehdit olarak algılamamasıdır. Bunlara bir de Vietnam Savaşı'nda yaşamış olduğu durum eklenince bu duruma olabildiğince temkinli yaklaşmış ya da öyle görünmeye çalışmıştır⁶⁹.

NATO'nun düzenlemiş olduğu hava hareketlarına bakınca asıl amacın ne Sırların geri çekilmesini sağlamak ne de Bosna-Hersek'i işgalden kurtarmak olduğu açıkça görülmektedir. Bu hareketların asıl amacı Sırp güçlerini barışa zorlamaktı⁷⁰.

⁶⁸ Gül Tuğba Dağcı, Hilal Zorba, "ABD'nin Askeri ve İnsani Siyasetini Etkileyen Dinamikler: Bosna-Hersek ve Kosova Örneği" *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, IV/1, s. 61.

⁶⁹ Dağcı, Zorba, *a.g.m.*, s. 63.

⁷⁰ "ABD Barış Planı Saldırğını Ödüllendiriyor", *Milliyet*, 19 Eylül 1995, s. 18.

NATO, en ciddi tepkisini 28 Şubat 1994'te Bosna'da uçuş yasağını delen dört Sırp uçağını düşürerek göstermiştir. Hırvat ve Boşnak savaşı 1994 yılında sona ererken Boşnak ve Sırp savaşı 1995 tarihine kadar devam etmiştir⁷¹.

BM, Sırpların gerçekleştirmiş olduğu “Pazaryeri Katliamı”ndan sonra onları katliam yapmakla suçlamıştı. BM Barışgücü'nden yapılan açıklamaya göre Mirkale'de bulunan pazaryerine düşen topları Sırp atmıştı. İtalya'nın Napoli kentinde NATO karargahındaki yetkililer katliama acil olarak karşılık vermek için toplantıların sürdüğünü, en kısa zamanda nasıl karşılık verileceği konusunda bir karara varılacağını belirttiler. BM ve NATO'nun katliama ne zaman ve nasıl karşılık vereceği beklenirken Bosnalı Sırp katliam suçlamalarını reddettiler⁷².

Pazaryeri katliamından sonra en büyük tepkilerden birini Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı olan Tansu Çiller gösterdi. Çiller; “Bosna'ya kuvvet indirme zamanı geldi. Biz Türkiye olarak buna hazırız” dedi. Dünya liderlerine de çağrı yapan Çiller; “Zaman, cesur kararlar alma zamanı” diyerek mesaj yolladı⁷³.

Tarihler 30 Ağustos 1995'i gösterdiğinde sabaha karşı gece üçte İtalya'daki Aviano Üssü'nden ve Adriyatik'teki Amerikan “U.S.S Theodore Roosevelt” uçak gemisinden havalanan NATO'ya bağlı çoğunluğu Amerikan altmış savaş uçağı Sırp mevzilerini yerle bir etmişti. NATO uçaklarının gün boyu devam eden bombardımanının yanında İngiliz ve Fransız topçu birlikleri de katılarak karadan destek verdi⁷⁴.

Sırp katliamını seyreden Batılı ülkeler 30 Ağustos 1995 tarihinde kararlı bir şekilde harekete geçmişti. BM'nin Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'daki pazaryeri katliamından Bosnalı Sırp doğrudan sorumlu tutuldu ve NATO altmış savaş uçağıyla birlikte başkent çevresindeki Sırp mevzilerine karşı çok yoğun bir

⁷¹ Emgili, *a.g.m.*, s. 63.

⁷² “BM, Sırp Katliamla Suçladı”, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1995, s. 9.

⁷³ “Çiller: Vuralım”, *Sabah*, 30 Ağustos 1995, s. 12.

⁷⁴ “Oh be, Nihayet”, *Sabah*, 31 Ağustos 1995, s. 1.

harekat başlattı. NATO uçakları Gorazde, Tuzla ve Mostar çevresindeki Sırp mevzilerini bombaladı⁷⁵.

Türkiye Devleti'nin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel; “*Bunu keşke bir süre önce yapsalardı. Çok geç kalmış bir iş. Yapılabiliyormuş demek ki, bizim iki buçuk üç sene önce söylediğimiz bir söz vardı. Saraybosna'nın etrafındaki silahları kaldırı. On binlerce kişinin ölümüne sebep oldu, vahşete sebep oldu. Şimdi yaptıkları işi üç ay evvel, beş ay evvel ya da bir sene önce yapabilirlerdi*” diyerek düşüncelerini ifade ederken Başbakan Tansu Çiller; “*Harekat cesaret ve kararlılıkla sonuca ulaştırılmalı*” şeklinde açıklama yaptı. Çiller ayrıca Türk uçaklarının operasyonda “*kep görevi*” yani koruyucu görev yapacaklarını açıkladı⁷⁶.

2.2. Bosna-Hersek Savaşı'nda Türkiye Cumhuriyeti'nin Yardımları

Türkiye'nin Balkanlarla ilgili politikası Bosna Hersek Savaşı boyunca devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti; ABD, AT, ve NATO gibi güçlerle ortak hareket ederek bu bölgede geçmişten gelen tarihi bağlarına da sahip çıkarak savaş boyunca Bosnalı Müslümanların yanında olmuştur⁷⁷.

Türkiye, Balkanlardaki bütün faaliyetlerini NATO ve BM'nin aldığı kararlar çerçevesinde gerçekleştirmiştir. BM ve NATO'yu olaya müdahale etmeleri konusunda itici kuvvet olmuştur⁷⁸.

Türkiye Bosna'da çatışmayı önlemek için uluslararası arenada sayısız girişimlerde bulunmuştur. Türk Deniz ve Hava kuvvetleri birçok farklı görevler üstlenmişlerdir. Tarihler 31 Mart 1993'ü gösterdiğinde *Bosna Hersek Hava Sahasında Uçuş Yasağı* kararının uygulanmasını denetlemek için yapılan operasyona

⁷⁵ “NATO vuruyor”, *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1995, s. 1.

⁷⁶ “Türkiye'den Harekata Destek”, *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1995, s. 7.

⁷⁷ Gülçin Sağır, “Türkiye'nin Bosna Hersek Savaşı'ndaki Politikası”, *Article in Political Science and Politics Dergisi*, Ocak 2016, s. 2.

⁷⁸ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik (Türkiye'nin Uluslararası Konumu)*, Küre Yayınları, İstanbul 2001, s. 292.

on sekiz F-16 uçağıyla katılmıştır. Türkiye bu politikalar doğrultusunda uluslararası toplumla iş birliği içerisinde olmayı ve BM'nin de buna büyük katkı sağlaması gerektiğini savunmuştur⁷⁹.

Türkiye ve ABD zaman zaman bu savaşta fikir ayrılıklarıyla karşı karşıya gelmiştir. Amerika savaşan her iki tarafa da silah ambargosunun uygulanmasını isterken Türkiye; Sırp mevzilerinin havadan vurulması düşüncesini uzun süre gündemde tutmuştur. Türkiye aynı zamanda İslam ülkelerini batılı devletlere baskı yapmaları konusunda ve Bosna'ya yapılması gereken yardımlar konusunda uarmıştır. Türkiye uluslararası her platformda bunun bir savaş değil Bosnalı Müslümanlara yapılan etnik bir temizlik olduğunu sürekli dile getirmiştir. *“Türkiye'nin bu çabaları sonuç vermiş Sırpların suçlu olduğunu ve bunun da bir etnik temizlik olarak insanlığa karşı suç oluşturduğunu açıklayarak 1 Aralık 1992'de S-2/1 sayılı kararı ile BM'ye kabul ettirmiştir”*⁸⁰.

Türkiye'de halk ve basın bu olaylar başladığı andan itibaren durumu çok yakından takip etmiştir. Türkiye'de Bosna'ya yardım için halk seferber olmuştur. Siyasi parti ve dayanışma örgütleri tarafından 13 Şubat 1993'te Taksim'de *“Sırpları Telin Mitingleri”* düzenlenmiştir. Mitingde konuşma yapan sekizinci Cumhurbaşkanı Turgut Özal; *“Bosna Hersek'te yaşananlar bir insanlık suçudur ve insanlık haysiyetini lekelemiştir”* şeklinde başlayan uzun bir konuşma yapmıştır. Dönemin Başbakanı Tansu Çiller ve Pakistan eski Başbakanı Benazir Butto Saraybosna'yı birlikte ziyaret etmişlerdir. Hatta dönemin ABD Başkanı Bill Clinton bu ziyaret sonrası Tansu Çiller'e bir mektup yollamış ve cesaretinize hayran kaldım demiştir⁸¹.

Ayrıca Süleyman Demirel, 15 Mayıs 1993 tarihinde Hırvatistan'ın devlet başkanı Franyo Tudjman'a bir mektup göndermiş ve bir an önce Bosna-Hersek'te devam eden Müslüman-Hırvat çatışmasının sona erdirilmesini istemiştir. Süleyman

⁷⁹ Sağır, *a.g.m.*, s. 4.

⁸⁰ Sağır, *a.g.m.*, s. 4.

⁸¹ Sağır, *a.g.m.*, s. 4.

Demirel'in tek girişimi de bu olmamıştır. Aynı zamanda Kral Fahd'ı telefonla arayarak, silah ambargosunun kaldırılmasını istemiştir. Çin Halk Cumhuriyeti başkanı Zemin'e de mektup göndererek silah ambargosunun kaldırılmasını istemiştir⁸².

Tarihler 24 Temmuz 1995'i gösterdiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi olağanüstü toplanarak Bosna'da Müslümanlara karşı yapılan vahşeti görüştü. Mecliste bulunan bütün siyasi partiler Sırp'ların Bosna'da insanlık suçu işlediğini ve bu durumun bir soykırım olduğunu dile getirdiler. Bunun yanında soykırımı kınayan bir metin bütün siyasi partiler tarafından imzalandı⁸³.

Bütün gelişmelerin ardı sıra Türkiye Büyük Millet Meclisi almış olduğu kararla Bosna-Hersek'e karşı yapılan silah ambargosuna uymayacağını ayrıca burada yaşayan Müslümanlara gerekli desteğin sağlanacağını kararını almıştır⁸⁴.

Meclisin almış olduğu bu kararların hemen ardından dönemin Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Aysel Baysal; Bosna'ya gitmeyi düşündüğünü ilk seferde altı yüz kadın ve çocuğun Türkiye'ye getirileceğini ve çalışmanın aylık düzenli bir şekilde süreceğini söylemiştir. Hatta o dönemler de Kültür Bakanlığı da “*Bosna İçin Çılgılık* “ adında bir proje çalışması başlatmıştır⁸⁵.

Türkiye Cumhuriyeti, Bosna-Hersek Hükümetine acil insani yardımlarının giderilmesi için o dönemde 5.242.014 Dolar nakit para yardımı yapmıştır. Resmi rakamlara göre Bosna-Hersek'e yapılan insani yardımların toplam tutarı yirmi milyon dolara ulaştığı bilinmektedir⁸⁶.

⁸² Sağır, *a.g.m.*, s. 4.

⁸³ Nejla Günay, “Bosna Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Etkileri”, 3. *Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Kongresi*, Saraybosna, 2014, s. 1.

⁸⁴ Günay, *a.g.m.*, s. 2.

⁸⁵ Günay, *a.g.m.*, s. 2.

⁸⁶ Atilla Ateş, *Bosna-Hersek Gerçeği*, İstanbul 1995, s. 52.

Bosna’da işlenen insanlık suçunun ardından durumun normalleşmesi için Türkiye’de Ertuğrul Günay ve bazı aydınların girişimiyle “*Dayanışma Birliği*” adıyla bir proje başlatıldı. Günay bu girişimi şöyle ifade etmiştir ; “*Bosna’da işlenen insanlık suçuna karşı, devletlerin ve hükümetlerin aczini ve ikiyüzlülüğünü aşarak insanlık doğrudan karşı koya sorumluluğu taşıyor... Tarih ve toplum özellikleriyle Türkiye, böyle bir girişimi başlatmak için dünyada hem en uygun hem de en sorumlu ülkedir. Bu ülkede yaşayan insanlar olarak biz, XX. Yüzyılın bu büyük utancına sözün ötesinde karşı koymalı, Bosna halkının yanında eylemli olarak yer almalıyız*” demiştir. Bu proje başlar başlamaz otuz sivil toplum kuruluşu ve yüzden fazla aydın arasında yankı buldu⁸⁷.

Türkiye, Bosna’da işlenen insanlık suçuna karşılık gerek siyasi olarak gerekse halk nezdinde büyük tepkiler gösteriliyordu. Hatta Ankara ve Bursa’da düzenlenen protesto mitinglerinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Gali, vurdumduymaz tavırlarından dolayı bu mitinglerde kınanmıştır. Bosna için yardım kermesleri düzenlendi. Protesto konvoyları düzenlendi ve bu konvoylar Edirne Kapıkule sınırına kadar devam etti⁸⁸.

Hatta o dönemde Fenerbahçe forması giyen Rıdvan Dilmen, jübilesini Bosna Hersek milli takımıyla yapmak için anlaşmıştı. Fakat daha sonraki gelişmelerden dolayı bu durum iptal edildi ve Fenerbahçe ile Bursaspor arasında oynanan bir maçta jübilesini yapan Rıdvan Dilmen, bu maçtan elde edilen gelirin yarısını Bosnalı çocuklara bağışladı⁸⁹.

Dönemin ünlü sanatçılarından olan Zeki Müren, Aysel Gürel tarafından kaleme alınmış olan *Bosna Şiiri’ni* bir kasetinde seslendirerek bu durum için hassasiyetini ifade etmiştir. Hatta dünya çapında da Bosna için yardımlar toplanacaktı. Bir başka örnek verecek olursak Blur, Noel Gallagher ve Oasis’in

⁸⁷ Günay, *a.g.m.*, s. 2.

⁸⁸ Günay, *a.g.m.*, s. 3.

⁸⁹ Günay, *a.g.m.*, s. 3.

içerisinde bulunduğu bir albüm hazırlanacaktı. İngiltere’de satışa sunulacak bu albümle Bosna’nın ilaç ihtiyacı ve temel gereksinimleri alınacaktı. Ünlü ressamlardan biri olan Emre Ertürk, açmış olduğu sergiden satılan on beş tablonun gelirini Bosna’ya göndermiştir⁹⁰.

Şarkıcı Nilüfer de Rumelihisarı konserlerinde Bosna-Hersek’teki drama dikkat çekti ve yardım kampanyası başlattı. Hisar girişlerine yerleştirilen yardım standları sayesinde ise beş günlük konser boyunca yüz milyon yardım toplandı. Konserde Bosna’nın Başkonsolosu Talat Süleymani de bulunuyordu⁹¹.

Bu dönemde dikkat çeken bir başka detay ise şudur; Bosna’nın Zenica şehrine İstanbul Büyükşehir Belediyesi on adet belediye otobüsünü hediye olarak göndermiştir. Ayrıca On Yedinci Avrasya Maratonu’nun geliri de Bosna’ya gönderilmiştir. Ünlü modacı Cemil İpekçi de “*Bosnalı Çocuklara Yardım Gecesi*” düzenledi. Bu gece de kendisine Bakırköy belediyesi de büyük destek verdi⁹².

Yine aynı dönemde Ertuğrul Günay’ın önderliğinde gerçekleşen “*Aydınlar Bosna’ya*” çağrısı büyük ilgi görmüştü. Bu çağrı üzerine birçok sanatçı, yazar, siyasetçi, işadamı, yazar, öğretmen, öğrenci, şair ve mühendislerin bulunduğu birçok insan vahşeti yerinde görmek için başvuruda bulundu⁹³.

2.3. Türkiye Cumhuriyeti’nin Bosna-Hersek Politikası

Yugoslavya’nın parçalanması aslında Balkanlarda başlayacak olan büyük krizlerin başlangıcı olmuştur. Çünkü bu bölgede bağımsızlığını ilan eden devletler ortaya çıkan ekonomik ve siyasi krizler tüm dünyanın dikkatini bu bölgeye çekmiştir.

⁹⁰ Günay, *a.g.m.*, s. 4.

⁹¹ “Nilüfer’i Duygulandıran Konuk”, *Sabah*, 4 Ağustos 1995, s. 16.

⁹² Günay, *a.g.m.*, s.4.

⁹³ “Aydınlar Bosna’ya Çağrısına Büyük İlgi”, *Sabah*, 4 Ağustos 1995, s. 16.

Türkiye de kendi üzerine düşen görevi hakkıyla yapmaya çalışmış içsel ve dışsal dinamiklerini harekete geçirmek için uğraşmıştır⁹⁴.

Türkiye; Bosna-Hersek'in bağımsızlığını desteklemiş ve gereken yardımları yapmıştır. Hatta ülkede yaşayan bütün etnik grupların ve dinsel grupların kabul edeceği ortak bir barış zemini hazırlanması gerektiğini de uluslararası platformda dile getirmiştir. Bununla birlikte devlet yetkilileri BM'nin veya NATO'nun olaya derhal müdahale etmesi gerektiğini de hemen her platformda dile getirmiştir⁹⁵.

Avrupa Topluluğu, Bosna sorununun görüşülmesi için Türkiye Londra Konferansı'na davet edilmiştir. 26 ve 27 Ağustos 1992'de düzenlenen konferansa davet edilen Türkiye, Balkanlarda önemli bir güç olduğunu bu konferansa davet edilmekle uluslararası arenaya göstermiştir. Bu dönemde şu unutulmamalıdır ki içte Türkiye devlet olarak terörle mücadele ederken dışarıda meydana gelen durumlara da kayıtsız kalmamıştır. Bunun en önemli sebebi Türkiye, Avrupa güvenliği açısından ne kadar önemli bir ülke olduğunu göstermek istemiştir⁹⁶.

Bu dönemin bir başka durumu ise Türkiye gizli bir şekilde silah ambargosunu delerek Bosna'ya silah göndermiştir. Bunu ise eski Genelkurmay Başkanı Doğan Güneş'in görevini bıraktıktan sonra bu konuda yaptığı açıklamalar kanıtlamıştır. Bosna Hersek'te çatışmaların başladığı andan itibaren Türkiye'nin dış politikası dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin tarafından belirlenmiştir⁹⁷.

Türkiye Cumhuriyeti, Bosna Hersek Savaşı'nı sadece o bölgede yaşayan insanlara karşı yapılan bir saldırganlık olarak görmemiştir. Çünkü o bölgede korunması gereken Osmanlı kültür ve miras birikimi vardır. Türkiye olmadan krizin

⁹⁴ Yiğit Anıl Güzel İpek, "Türk Dış Politikasının Bosna-Hersek Sınavı (1990-1995), *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, III/1, s. 133.

⁹⁵ Ateş, *a.g.e.*, s. 46.

⁹⁶ Coşkun, *a.g.m.*, s. 67.

⁹⁷ Coşkun, *a.g.m.*, s. 68.

aşılamayacağını anlayan ABD ve BM gereken önlemleri yine de tam anlamıyla aldığı söyleyemeyiz⁹⁸.

AT; Yugoslavya'nın dağılmasının hemen ardından Slovenya ve Hırvatistan'ı hemen tanımıştır. Bosna Hersek'in bağımsızlığını ise ilk tanıyan ülke Bulgaristan olmuştur. Tarihler 18 Ocak 1992'yi gösterdiğinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin İtalya'ya gitmiş ve burada mevkidaşı Gianni Michelis ile görüşükten sonra gündeme dair bazı açıklamalarda bulunmuştu. Hikmet Çetin şöyle diyordu; *“Ankara eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerini Ermenistan dahil olmak üzere nasıl ayırım yapmadan tanıdıysa Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek'i de hep birlikte tanıyacaktı”*⁹⁹.

Süleyman Demirel Hükümeti Yugoslavya'dan ayrılan dört ülkenin bağımsızlıklarının tanınması konusunu Bakanlar Kurulunun gündemine almıştır. 6 Şubat 1992'de Ankara'da saatler 10.00'ı gösterdiğinde Yugoslavya'dan ayrılan ve bağımsızlığını ilan eden dört cumhuriyetin aynı anda tanınması görüşüldü. Görüşmenin sonunda Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Akın Gönen şöyle bir açıklama yaptı; *“Yugoslavya'dan ayrılan ve bağımsızlığını ilan eden Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek Cumhuriyetlerini tanıma kararı alınmıştır”*¹⁰⁰.

Türkiye'nin almış olduğu bu tanıma kararına ise Yunanistan ve Sırbistan çok büyük tepki göstermiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Manolis Kalamadis 6 Şubat 1992'de şöyle bir açıklama yapmıştır; *“Türkiye'nin Makedonya ve Bosna Hersek'i acele olarak tanımasından üzgünüz. Ankara, AT ile iyi ilişkiler istiyor, fakat bu konuda bu topluluğun kararını bile beklemedi”* ifadesini dile getirmiştir. O

⁹⁸ Coşkun, *a.g.m.*, s. 73.

⁹⁹ Kodal, *a.g.m.*, s. 429.

¹⁰⁰ Kodal, *a.g.m.*, s. 432.

dönemde Yunan muhalefeti de Türkiye'ye büyük tepkiler göstermiş bu kararın bölgedeki istikrara katkıda bulunmayacağını ifade etmiştir¹⁰¹.

Aliya İzzetbegoviç, 9 Şubat 1992'de Milliyet gazetesi Yazarı Nazım Alpman'ın sorularını Saraybosna'da cevaplamıştı. Türkiye'nin Bosna-Hersek'i tanınmasından dolayı memnun olduğunu dile getiren İzzetbegoviç, aynı zamanda Türkiye'yi kardeşi olarak gördüklerini belirtmiştir. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in Davos'ta Bosna'yı tanıyacaklarını Süleyman Demirel'in de bu yönde söz verdiğini ifade eden İzzetbegoviç, Türk yetkililerin sözlerini tuttuklarını belirtmiştir. Bosna Hersek ise 3 Mart 1992'de referandum sonrasında bağımsızlığını ilan etmiştir¹⁰².

Necmettin Erbakan; Bosna-Hersek'e uygulanan silah ambargosunu anlatırken bu duruma sessiz kalamayacaklarını belirtmişti. Bu yüzden eski bir otomotiv fabrikasını bir roket atar atölyesine dönüştürdüklerini anlatan Erbakan, Müslümanlar öldürülürken tüm dünyayla birlikte bu vahşete ortak olamayacaklarını da belirtmişti¹⁰³.

Bağımsızlığın ilanından sonra başta Saraybosna olmak üzere Bosna-Hersek'in diğer kısımlarında Sırlarla Müslümanlar arasında çatışmalar başladı. Sırlar rahat durmayıp 27 Mart tarihinde otonom bölge ilan ettikleri yerlerde Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti kurduklarını ilan ettiler. Toprakları %65'ini içine alan Sırp Cumhuriyeti'ni Bosna-Hersek Hükümeti yasadışı olarak ilan etmiştir. 7 Nisan 1992'de Bosna-Hersek'in bağımsızlığı AT ve ABD tarafından resmen tanınmıştır¹⁰⁴.

Türkiye Cumhuriyeti, Bosna-Hersek'i referandumun sonucunu beklemeden tanınması uluslararası arenada tarafgir bir yaklaşım olarak ele alınsa da Türkiye

¹⁰¹ Kodal, *a.g.m.*, s. 434.

¹⁰² Kodal, *a.g.m.*, s. 435.

¹⁰³ <http://www.adilmedya.com/erbakan-bosnaya-kurdugu-silah-fabrikasini-anlatiyor/>, Erişim: 02.08.2018.

¹⁰⁴ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı ? Balkan Dramının Perde Arkası*, Ankara 2003, s. 126.

Sovyetler Birliği'nden ayrılan cumhuriyetleri de aynı anda tanıdığını belirterek bu durumun böyle bir hareket olmadığını göstermiştir¹⁰⁵.

Cumhuriyet Halk Partisi Lideri olan Deniz Baykal oluşturduğu bir heyetle 1993 yılbaşını geçirmek üzere Bosna'ya gitmiştir. Burada yapmış olduğu gözlemler sonucunda Başbakan Süleyman Demirel'e askeri bir müdahalenin gerekliliğinden ve bu bölgede bilgi toplayacak özel bir istihbarat biriminin oluşturulmasının gerekliliğinden bahsetmiştir¹⁰⁶.

Dışışleri Bakanı Hikmet Çetin Londra'da toplanan Barış Konferansı'nda 26 Ağustos 1992'de yapmış olduğu bir konuşmada Bosna-Hersek, Makedonya, Hırvatistan ve Slovenya ile diplomatik ilişkilerin kurulması amacıyla protokollerin imzalandığını açıklamıştır¹⁰⁷.

Türkiye Devleti Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Sırbistan'a askeri müdahale için Amerika'nın öncülük yapması ve buna ikna edilmesi gerektiğini söyledi. Özal böyle bir müdahaleye Türkiye'nin birkaç savaş uçağı filosu ile katılabileceğini belirtti¹⁰⁸.

Türkiye Cumhuriyeti bu kriz durumu ortaya çıktığında ilk olarak Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunmuştur. Fakat bu ülke parçalandıktan sonra ortaya çıkan dört devletin (Bosna-Hersek, Makedonya, Hırvatistan ve Slovenya) bağımsızlıklarını aynı anda tanımıştır¹⁰⁹.

Dışışleri Bakanı Hikmet Çetin; *"Haritalar üzerinde çalıştık. Yalnız başımıza Sırlara askeri müdahalede bulunmamız mümkün değil"* dedi. Hikmet Çetin,

¹⁰⁵ Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası Bölgeler Sorunlar Bosna-Hersek*, İstanbul 1994, s. 303.

¹⁰⁶ Bora, *a.g.e.*, s. 319.

¹⁰⁷ Kodal, *a.g.m.*, s. 436.

¹⁰⁸ "Amerikasız Müdahale Olmaz", *Cumhuriyet*, 11 Ocak 1993, s. 16.

¹⁰⁹ Ateş, *a.g.e.*, s. 48.

Yunanistan'ın muhakkak olası operasyona destek vermesi gerektiğini belirtirken Bulgarların bu aşamada yardımının mümkün olmayacağını da sözlerine eklemiştir¹¹⁰.

Senegal'de gerçekleşen İslam Zirvesi'nde Filistin Kurtuluş Örgütü Lideri (FKÖ) Yaser Arafat ve Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal arasında gündemi belirleme tartışmaları çıktı. Sırbistan'a askeri müdahale ve Bosna-Hersek'e uygulanan silah ambargosunun kaldırılması için BM'de girişimlerde bulunulması kararlaştırılırken sonuç bildirisi Türkiye'nin istediği şekilde kabul edildi. Toplantının başlarında ise Senegal Cumhurbaşkanı Abdul Diouf ile İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreteri Hamid El-Gabid'in öncelikli konunun sınır dışı edilen Filistinlilerin durumunu görüşmek ardından Bosna-Hersek sorunu olduğunu söylüyorlardı. Fakat Cumhurbaşkanı Turgut Özal her söz alışında Bosna-Hersek meselesinin şu an en öncelikli konularının olduğunu dile getiriyordu. Toplantıda dikkat çeken bir diğer husus Bosna-Hersek heyeti Türk heyetinin sağına oturmuştu. Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç konferans öncesinde Dakar'a gelir gelmez gece yarısına kadar Turgut Özal ile görüşmüştü¹¹¹.

1993 yılında Senegal'de toplanan İslam Zirvesi'nde buluşan Turgut Özal ve Aliya İzzetbegoviç kendi aralarında bir toplantı yapmışlardı. Turgut Özal bu toplantıda İzzetbegoviç'e şunları söyledi: *“Filistinlilerin yaşadıklarını dikkatle değerlendirirseniz çok önemli bir ders çıkartabilirsiniz. Bir Filistin ve bir İsrail devletinin kurulmasını öngören Birleşmiş Milletler kararına İsrail hemen sarıldı ve İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etti. Ama Araplar ve Filistinliler bu kararı yok sayıp savaşmayı tercih ettiler. O günden beri sürekli savaşıyorlar ve hep yeniliyorlar. Hala bir devletleri yok. Eğer Yugoslavya'daki iç savaşı bitirmek için bir uluslararası girişim olursa ve bu sırada Bosna'nın da devlet olması gündeme gelirse*

¹¹⁰ “Çetin Sırlara Saldıramayız”, *Sabah*, 11 Ocak 1993, s. 1.

¹¹¹ “Bosna Kavgası”, *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1993, s. 9.

hemen evet deyin. Savaşı bir noktada akıllı bir barışa dönüştürmek en akılcı yoldur."¹¹².

Tarihler 23 Mart 1994'ü gösterdiğinde UNPROFOR'un (Birleşmiş Milletler Koruma Gücü) isteğiyle Türkiye'den ilk etapta bin kişilik lojistik taburu, beş yüz kişilik istihkam taburu ve bin iki yüz kişilik mekanize taburu toplam da ise iki bin yedi yüz kişiden oluşacak askeri birlik Bosna Hersek'in Zenica şehrine gönderilmiştir¹¹³.

Bosna Savaşı başladığı andan itibaren Bosna'ya destek çalışmalarını sürdüren Türkiye İslam Konferans Örgütü'nü de faaliyete geçirmeye çalışmıştır. Türkiye'nin bir başka çalışma yürüttüğü kısım ise hem diplomatik hem de askeri destek içeren "Eylem Planı" olmuştur. Planın içeriği ise sorunun diplomatik yollarla çözülmemesi halinde askeri müdahalenin uygulamaya konulmasını kapsıyordu¹¹⁴.

Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, bölgedeki Osmanlı mirasının korunması durumunu da göz önüne alarak çatışmalar başladığı andan itibaren askeri müdahaleye diplomatik ilişki yolundan daha sıcak bakmıştır¹¹⁵.

İki devlet arasında artık diplomatik ilişkilerin gelişmesi için Türkiye Cumhuriyeti 10 Mart 1993'te Şükrü Tufan'ı Büyükelçi olarak atamıştır. Şükrü Tufan, Saraybosna'da dört yıl görev yapmıştır. Bosna-Hersek ise büyükelçi olarak Aliya İzzetbegoviç'in başdanışmanı olan Hayrettin Somun'u ilk Ankara Büyükelçisi olarak atamıştır. Somun göreve gelir gelmez en büyük destekçilerinin Türkiye olduğunu belirtmiştir Türkiye Cumhuriyeti, Bosna-Hersek'i tanıdıktan sonra iki ülke

¹¹² Halil Akman, "Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde Türkiye'nin İç Siyasi Durumu ve Dağılmaya Yaklaşımı", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XVI, 2015, s. 145.

¹¹³ Ateş, *a.g.e.*, s. 50.

¹¹⁴ Birgül Demirtaş Coşkun, "Ankara ve Berlin'in Bosna Savaşı'na Yönelik Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, IV/13, s. 66.

¹¹⁵ Coşkun, *a.g.m.*, s. 66.

arasındaki siyasi, ekonomik, kültürel ve spor alanındaki ilişkiler güzel bir ivme yakalamış ve giderek gelişmiştir¹¹⁶.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, ANAP'ın (Anavatan Partisi) olağanüstü çağrısı üzerine on dokuzluk günlük tatili yarıda keserek 14 Ağustos 1995 tarihinde toplandı. Bosna konusunda yapılan görüşmelerde tüm siyasi parti temsilcileri söz alarak Bosna dramına son verilmesini istemişlerdi. DSP (Demokrat Sol Parti) ve BBP (Büyük Birlik Partisi) Liderleri Bülent Ecevit ve Muhsin Yazıcıoğlu söz alarak Bosna'da yaşanan vahşetin biran evvel son bulması için çağrıda bulundular. Hırvatların Sırpı püskürtmesinin fazla abartılmamasını dile getiren Ecevit; “*Sırp lar şeytansa Hırvatlar da melek değildir*” dedi. Söz alan BBP Lideri Muhsin Yazıcıoğlu ise Bosna-Hersek konusunda Türk Hükümeti'nin üzerine düşen görevleri tam yapmadığını söylerken, Bosna'yla hem dini hem de kültürel bağlarımızın olduğuna vurgu yapmıştı. Sırp lar ile Hırvatlar arasında olası bir anlaşma gerçekleşecek olursa Boşnakların çok zor durumda kalacağını da söyleyerek sözlerini tamamlamıştı¹¹⁷.

2.4. Bosna-Hersek Savaşı'nda Katliamlar ve İşkenceler

Bosna-Hersek Savaşı Nisan 1992 yılını gösterdiğinde Sırp kuvvetlerinin Bosna'da yaşayan Müslüman sivillere saldırmasıyla başlamış; Sırp lar bütün asker ve kolluk kuvvetleriyle bölgedeki Müslümanları katliama girişmişlerdir. Bölgede birçok savaş suçu işlemeye başladılar. Bu savaş suçlarının bazıları şunlardır : “bacak kesme, kol kesme, deri yüzme, esir kamplarında ağır şartlar altında yaşamaya zorlanmaları, kimyasal silahlarla sivillere saldırı, yakılan ve dağıtılan evler, taciz ve tecavüz gibi birçok insanlık suçu işlediler¹¹⁸.

Belli bölgelerde tutularak tecavüze uğrayan kadınların sayısı en düşük olasılıkla otuz bindir. Drina Nehri çevresinde beş gün içerisinde Sırp lar tarafından

¹¹⁶ Kodal, *a.g.m.*, s. 437.

¹¹⁷ “Meclis Bosna İçin Toplandı”, *Sabah*, 15 Ağustos 1995, s. 16.

¹¹⁸ Emgili, *a.g.m.*, s. 61.

katledilen erkek ve çocuk sayısı sekiz bin civarındadır. Boşnakların yok edilmeye çalışıldığı ve açıkça soykırıma tabii tutulduğu kamplar yataksız, tuvaletsiz, sürekli dayak işkence ve tecavüzlerin gerçekleştiği yerlerdi. Bosna-Hersek'in geneline bakıldığında toplamda elli adet esir kampı vardı¹¹⁹.

Bosna-Hersek'e bir gezi düzenleyen Cumhuriyet Halk Partisi Lideri Deniz Baykal, Sırp ordusunun Bosnalı sivil halka karşı savaştığını ve Bosna'da ise sadece kendi vatanlarını korumak isteyen sivil halkın olduğunu söyledi. Müslümanların sekiz yüz camisinin tahrip edildiğini söyleyen Baykal burada aynı zamanda sistematik bir etnik temizliğin yapıldığını da sözlerine eklemişti. BM'nin bu duruma göz yumduğunu belirten Baykal bu bir savaş suçudur diyerek Bosna izlenimlerini basınla paylaşmıştı¹²⁰.

Newsweek Dergisi son sayısında, Sırp çetecilerin tecavüzüne uğrayan Bosnalı kurbanların sayısının otuz ile elli bin arasında olduğunu belirtti. Dergi, kamplarda çocuk yaşlardaki kızların bile ırzlarına geçildiğini belirtti. Esir Sırplar ise tecavüz olaylarından dolayı komutanlarını suçlamışlardı¹²¹.

Sırpların yapmış olduğu bu tecavüzlerin geneline bakınca bu durumun sistematik bir şekilde daha önceden alınmış bir karar olduğu görülmektedir. Çünkü tecavüz ve işkenceler Bosna'nın her tarafında gerçekleşmiştir. Gazeteci Roy Gutman'ın "*Bosna'da Soykırım Günlüğü*" adlı eserinde bir Sırp askerinin ifadeleri aynen şöyle yer almıştır : "*Kurşunlarımızı onların üzerinde harcayarak, israf etmek istemiyoruz. Onları açık havada tutuyoruz. Güneş, yağmur ve gece ayazı, bir de her iki öğün de dayak atıyoruz. Yiyecek ve su da vermiyoruz. Hayvanlar gibi açlıktan gebersinler*"¹²².

¹¹⁹ Emgili, *a.g.m.*, s. 62.

¹²⁰ "Bosna'da Yaşanan Cinayettir", *Sabah*, 8 Ocak 1993, s. 11.

¹²¹ "Tecavüz Kampları", *Sabah*, 6 Ocak 1993, s. 9.

¹²² Mehmet Ali Tekin, *Bosna Şehidlerimiz*, İstanbul 2014, s. 26.

Savaş en korkunç yüzünü tarihler 1995 yılının Temmuz ayında göstermiştir. General Ratko Mladić emrindeki Sırp güçleri güvenli bölge ilan edilmiş olan Srebrenistka'yı işgal ederek genç, yaşlı, kadın, çocuk demeden buradaki insanları vahşice katletmiştir. Bölgeye giren Sırp güçleri ilk olarak ele geçirdikleri sekiz bin erkeği katletmişlerdir¹²³.

Srebrenitska'da görev almış olan Hollandalı askerlerden bir kısmının ifadeleri ise oldukça dikkat çekicidir. Hollandalı komutan General Hans Couzi; Sırp askerlerinin Boşnakları kurşuna bu arada değişik işkenceler de yaptığını belirtmiştir¹²⁴.

Bosna-Hersek içerisindeki toprakların bazılarının güvenli bölge olarak ayrılması oldukça yanlış bir düşüncedir. Çünkü bu bölgenin haricinde kalan yerlerde soykırım yapılmasına cesaret vermiştir. Hatta Devlet Başkanı Aliya İzzetbegoviç ve Bosna Hersek BM temsilcisi Saçirbey, güvenli bölge planının Sırpların işgallerini ve planlarını açıkça kolaylaştırmak olduğunu söylemişlerdir¹²⁵.

Tarihler 30 Ağustos 1995'i gösterdiğinde Sırp mevzilerine kapsamlı bir şekilde hava operasyonları başlatıldı. Üç haftayı aşan süre içerisinde düzenlenen bu harekatta Sırplar savaşı kesmeyi kabul etmiştir. Bu savaş Boşnaklar açısından oldukça kötü sonuçlar doğurmuştur. Bilinen rakamlara göre iki yüz bini aşkın Boşnak bu savaşta ölmüş, iki milyon civarında insan ise evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bin iki yüzden fazla Müslümanlara ait mimari eser ve yapı yıkılmaya ya da tahrip edilmeye çalışıldı. Boşnakların milli kimliği yok edilmek istenircesine bir hareket izlenerek arşiv ve kütüphaneler yakıldı. Bununla yetinmeyen Sırplar Boşnakların mezarlarına dahi çirkin saldırılarda bulundular¹²⁶.

¹²³ Emgili, *a.g.m.*, s. 63.

¹²⁴ "Katliamın Tanıkları", *Milliyet*, 24 Temmuz 1995, s. 16.

¹²⁵ Emgili, *a.g.m.*, s. 63.

¹²⁶ Emgili *a.g.m.*, s. 64.

Uluslararası Adalet Divanı, hedef alınan Bosna-Hersekli Müslümanlara yapılan saldırıların onları kasıtlı bir şekilde yok edilmeye çalışıldığını açıkça belirtmiştir. Divan yapılan görüşmelerde olaylarda vahşetin ya da acımasızlığın durumundan önce ne kasıt taşıdığına daha önemli olduğunu belirtmiştir. Srebrenitska’da yaşanan durumun soykırım olduğunu da kabul etmiştir¹²⁷.

2.5. Bosna-Hersek Savaşı’nın; Milliyet, Sabah ve Cumhuriyet Gazetelerine Yansımaları

2.5.1. Milliyet

Milliyet Gazetesi, 3 Mayıs 1950 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Kurucularından olan Ali Naci Karacan aynı zamanda başyazarlarındandı. Gazete 1960’lı yıllarda CHP’ye yakın görünmesine rağmen, AP (Adalet Partisi)’ye de yakın durarak sağ gruba da önem verdiğini göstermiştir. Tarihler 1 Şubat 1979’u gösterdiğinde gazetenin başyazarlarından olan Abdi İpekçi, bir suikast sonucunda arabasının içerisinde öldürülmüştü. 1980 yılında Ercüment Karacan gazeteyi Aydın Doğan’a satmıştır. 1980’li yıllarda başyazarlığı Mehmet Barlas ve Ali Gevgili yaptı. Gazete 2011 yılında Doğan Grubu tarafından Demirören ve Karacan gruplarının oluşturduğu konsorsiyuma satıldı.

Milliyet Gazetesi ağırlıklı olarak sol grubun siyasi görüşlerine yakın dursa da sağ grubun düşünce ve görüşlerine de oldukça yer vermiştir. Gazete, dünyadaki ve Türkiye’deki günlük siyasi durumlara büyük bir yer ayırırken, bunun yanında ekonomi, magazin ve spor gündemlerine de yer vermiştir.

Gazete Bosna-Hersek’teki kadınlara acımasızca tecavüz edildiğinden hatta hamile kalıncaya kadar tecavüz edildiğinden bahsetmiştir. Bu kadınların daha sonra

¹²⁷ Ozan Değer, “Soykırım Suçu ve Devletin Sorumluluğu: Uluslararası Adalet Divanı’nın Bosna-Hersek ve Sırbistan Kararı”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, XXII, 2009, s. 85.

kürtaj imkansız hale gelinceye kadar tecavüz kamplarında tutulduğuna gazete yer vermiştir¹²⁸.

Milliyet Gazetesi bu yazısında Avrupa Topluluğu'nun Bosna Hersek'i bölmek istediğinden bahsetmiştir. Londra'da bu soruna bir çözüm bulmak için toplanıldığını belirten gazete Sırların bu toplantıya bir harita ile geldiğini ve Bosna-Hersek'in üçe bölünmesini istediklerini anlatmaktadır. Toplantıda ise Bosna-Hersek Dışişleri Bakanı Slajdçiç'in herhangi bir bölünmeyi kabul edemeyeceklerini söylediğini belirtiyor. Ayrıca gazetede bakanın bu görüşmeler sürerken Bosna'daki katliamların devam ettiğinden ve insanların öldürüldüğünden bahsetmesini bu toplantıda dile getirdiğini söylüyor. Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı yardımcısı Eyüp Ganiç'in açık bir şekilde silah istediğini ve Türkiye'den başka yardım eden ülkenin olmadığını söyleyen Ganiç'in ifadelerine de gazete açıkça yer vermiştir¹²⁹.

Milliyet'in 18 Ağustos 1992 tarihli yazısında ise gazete Bosna'daki katliamlardan Birleşmiş Milletlerin önceden haberinin olduğunu hatta The Guardian Gazetesi'nin açıklamalarına da yer vererek ABD'nin de bu durumu önceden bildiğini belirtti¹³⁰.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Butros Gali'nin basın şikayet eden bir mektup yazdığını ve Bosna-Hersek'teki olayların basın tarafından abartıldığını ifade eden yazıyı gündeme getirmiştir. Hatta Gali basın yüzünden barışın geciktiğini ve bu durumun barışı engellediğini de belirtmiştir¹³¹.

Zagreb yakınlarında büyük bir silah deposunun varlığından bahseden gazete Hırvatistan'a Sırlar için o silahları alıp gitmeleri yönünde baskı yapıldığını fakat o

¹²⁸ "Tecavüz Kampları", *Milliyet*, 2 Ocak 1992, s. 14.

¹²⁹ "Bosna Çıkmazı", *Milliyet*, 29 Temmuz 1992, s.15.

¹³⁰ "Avrupa'nın İki Yüzü", *Milliyet*, 18 Ağustos 1992, s.15.

¹³¹ "Bosna Gerçeği", *Milliyet*, 5 Ocak 1993, s. 13.

silahların Sırbistan'a değil de Bosna-Hersek'te bulunan Sırp güçlere verildiğini anlatmıştır¹³².

Gazete; CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın görüşlerine yer verdi. Baykal Bosna'nın kurtuluşunun İstiklal Savaşı'mız gibi olacağını söyledi. Saraybosna'nın Bosna'yı kurtaramayacağını belirtirken Bosna'nın Saraybosna'yı kurtaracağını altını çizdi¹³³.

Milliyet; 1 Kasım 1994 tarihli haberinde Sırp askerlerinin kaçtığını yazmıştı. Bosna-Hersek ordusunun karşı saldırıya geçmesiyle birlikte şaşkına dönen Sırp askerlerin Hırvatistan'a kaçtığını bildiriyordu. Buna rağmen Sırp lider Karadžić; “Boşnaklar istiyorsa savaşırız” şeklinde açıklama yapmıştı¹³⁴.

2.5.2. Sabah

Sabah Gazetesi 22 Nisan 1985 tarihinde yayımlanmaya başlayan bir gazetedir. İlk yayın yönetmeni Rahmi Turan'dır. Gazete 1997 yılından itibaren internet üzerinden de yayımlanmaya başlamıştır. 2007 yılında TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigortalar Fonu)'ye devredilmiştir. Ardından ise Turkuvaz Medya Grubu'na katılmıştır. 22 Nisan 2008 tarihinde ise 22 Nisan 2008'de Çalık Holding'e satılmıştır.

Gazetenin yayın içeriğinin çoğunu ise gündemdeki siyasi haberler oluştururken genellikle hükümet kanadına yakınlığıyla bilinmektedir. Siyaset, spor ve magazin gibi içerikleri barındırmaktadır. Türkiye'de en çok satılan ikinci gazete konumundadır.

Sabah; 9 Temmuz 1992 tarihli haberinde İzzetbegoviç'in ifadelerine yer verdi. Aliya, Sırp'ların acımasızlığından bahsederken cenazelere bile ateş açtıklarını ifade etmişti. Mloseviç'in hem aşırı milliyetçi hem de Bolşevik olduğunu söyleyen

¹³²“Sırp'lar Silahlanıyor”, *Milliyet*, 11 Ocak 1993, s. 13.

¹³³ “Saraybosna'yı Bosna Kurtarır”, *Milliyet*, 31 Ocak 1993, s. 12.

¹³⁴ “Sırp Askerleri Kaçıyor”, *Milliyet*, 1 Kasım 1994, s. 13.

İzzetbegoviç bu iki birleşimden böyle bir canavar çıkmıştır demişti. Onların gözünde Boşnak Müslümanların Türk olduğunu ve tarihten gelen bir nefretle saldırdıklarını anlatmıştır. İzzetbegoviç kendisine sorulan bir soru üzerine son üç ay içerisinde kendisini en çok üzen olayın kiraz ağacına bağlı çocuklara işkence edildiğini ve burada birçok çocuğun ölüm haberini aldığından üzüldüğünden bahsetmiştir¹³⁵.

Gazete o gün Sırpların bir esir kampında otuz tane erkeğin toplu bir şekilde boğazını kestiğinin ve ayrıca aralarından bazılarının da gözlerini oyduğunun haberini yapmıştı¹³⁶.

Habere göre Birleşmiş Milletlerin toplama kampındaki işkencelerden ve vahşetten haberinin olduğunu ve hiçbir şekilde tepki göstermediğini anlatıyordu. Birleşmiş Milletler ise kendisini toplama kamplarından kesin bir şekilde haberlerinin olmadıklarını söyleyerek kendilerini savunuyorlardı¹³⁷.

Sabah; Boşnakların silah istediğini Bosna-Hersek Devlet Başkanı Yardımcısı Ganiç'in dünyadan kendileriyle birlikte savaşmalarını istemediğini sadece kendilerine de silah verilmesini istediğini yazıyordu. Saldırının durdurulması için bir an evvel yetkili kişilerin müdahale etmesi gerektiği durumunu da CNN televizyonuna anlatan Ganiç eğer bu mümkün değilse kendilerine silah verilmesi gerektiğini anlatmıştır. Hatta Ganiç; iki milyonu aşkın insanın göçe zorlandığını yollarda öldürüldüğünü burada yaşananın bir savaş değil bir soykırım olduğunu adeta o dönemde haykırmıştı¹³⁸.

Sabah; tecavüzcü Sırp askeri Borislav Herak'ın bölgedeki kızlara nasıl tecavüz edildiğini ve utanmadan sıkılmadan tehditler savurarak bunu anlattığını yazmıştı¹³⁹.

¹³⁵ "Sırpların AGİK Üyeliği", *Sabah*, 9 Temmuz 1992, s. 7.

¹³⁶ "Kanlı İşkence", *Sabah*, 6 Ağustos 1992, s. 8.

¹³⁷ "BM'nin Sessizliği", *Sabah*, 8 Ağustos 1992.

¹³⁸ "Türkiye Zorda", *Sabah*, 8 Eylül 1992, s. 7.

¹³⁹ "Bosna İçim Ağır İmtihan", *Sabah*, 15 Mart 1993, s. 7.

Yazıda gazete ABD'nin Sırların işlemiş olduğu insanlık suçundan haberdar olduğu ve bunu gizlediğini anlatan gazete ABD'nin istihbarat raporlarını da gizlediğini belirtiyor. Ayrıca gazete Sırların Boşnaklara karşı işlemiş olduğu vahşeti bildiği halde müdahale etmediğinin de altını çizmektedir. Toplama kamplarındaki hayatın görmezden gelindiğini ve buralardaki işkenceleri ABD'nin bildiği halde görmezden geldiğini de vurgulamaktadır¹⁴⁰.

Sabah'ın 12 Ağustos 1995 tarihli "*Büyük Sırbistan Hayali*" adlı haberinde Sırların amaçlarının Bosna-Hersek'i ortadan kaldırmak, Hırvatistan'ın dörtte biri demek olan Krajina'nın tamamının ve Slovenya'nın bir bölümünün Sırbistan'a ilhakı anlamına gelmekteydi. Sırp milliyetçilerinin sloganına göre "*Nerede bir Sırp mezarı varsa, orası Sırbistan idi*"¹⁴¹.

Aynı gazetenin 29 Ağustos 1995 tarihli haberinde dünyanın boş laflarla vakit geçirirken Saraybosna'da her geçen gün katliamların arttığını belirtmektedir. Pazaryeri katliamında Sırların bombası sonucu kırk beş kişinin öldüğünü ve seksen yedi kişinin de yaralandığının haberini yapmıştır¹⁴².

Sabah'ın 31 Ağustos 1995 tarihli "*NATO bombaladı, dünya alkışladı*" başlıklı haberinde BM'nin tüm uyarılarına rağmen gözünü kırpmadan masum insanları katleden Sırlara düzenlenen operasyona Rusya ve Kıbrıs Rum Kesimi dışında dünyadan büyük destek geldiğini yazıyordu. İngiltere Başbakanı John Major ise bu hareketin gerekliliğinden ve tam destek verdiklerinden bahsediyordu. Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ise Bosna'daki NATO hava operasyonunu "*Barbarca*" olarak nitelendiriyordu. Kıbrıs Rum Kesimi de NATO'nun Sırlara karşı başlatılan hava operasyonunu kınadığını bildirmişti¹⁴³.

¹⁴⁰“ABD Sessiz”, *Sabah*, 18 Ağustos 1992, s. 7.

¹⁴¹ “Büyük Sırbistan Hayali”, *Sabah*, 1 Ağustos 1995, s. 15.

¹⁴² “İnsanlığa Yuh”, *Sabah*, 29 Ağustos 1995, s. 1.

¹⁴³ “NATO Bombaladı, Dünya Alkışladı”, *Sabah*, 31 Ağustos 1995, s. 13.

2.5.3. Cumhuriyet

Cumhuriyet Gazetesi yayım hayatına 7 Mayıs 1924'te Yunus Nadi'nin kaleminden çıkan yazılarla başlamıştır. Cumhuriyet Gazetesi kendini cumhuriyetin ve demokrasinin esaslarını savunmak amacıyla kurulduğunu belirtmiştir.

Cumhuriyet, sol gruba yakınlığıyla bilinmekle birlikte gündemdeki siyasi haberlere sıklıkla yer verirken spor ve magazin konularından diğer iki gazeteye göre uzaktır. “*Dış Haberler*” adlı gazete bölümünde ise dünyada gelişen sosyal ve siyasi durumların haberleri yapılarak değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet; 9 Ağustos 1992 tarihinde kamptaki işkencecilerden sadece bir tanesi olan 18 yaşındaki Monika Simonovitch haberine yer veriyordu. Bu şahsın kamptaki esirleri sorguya çektikten sonra bazılarının gözlerini oyduğunu bazılarının ise kırılmış cam şişeyle burunlarını kestiğini belirtmiştir¹⁴⁴.

Cumhuriyet; 3 Haziran 1993'te Mloseviç'in izlediği taktiği anlatmıştır. Haberde Mloseviç'in kendilerini haklı göstermek için bir çaba içerisine girdiğini ve Sırlara bir soykırım yapıldığını söylediğini ifade ediyor¹⁴⁵.

Cumhuriyet; 3 Ağustos 1994 tarihli haberinde Bosna-Hersek'e uygulanan silah ambargosunun lafta kaldığını Sırların her geçen gün giderek silahlandığı yazmıştır. Hatta yazıda “*The Economist*” dergisinin de görüşlerine yer vermiştir. “*The Economist*”e göre; “Eski Yugoslavya'ya silah sevkiyatına ilişkin gelen haberler doğruysa Bosna'ya silah ambargosunun uygulanmadığı sonucuna varabiliriz” şeklindedir¹⁴⁶.

Gazete 22 Ağustos 1994 tarihli haberinde ise Bosna-Hersek'te ayrılıkçı lider olarak tanımladığı Fikret Abdiç'in özerk bölge ilan ettiği Bihaç bölgesindeki kalesi

¹⁴⁴ “Acımasız İşkence”, *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1992, s. 3.

¹⁴⁵ “Mloseviç Kurnazlığı”, *Cumhuriyet*, 3 Haziran 1993, s. 3.

¹⁴⁶ “Bosna'ya Ambargo Lafta”, *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1994, s. 9.

Velika Kladusa'yı hükümet birliklerinin ele geçirdiklerini yazmıştır. Böylelikle Bosna'daki ayrılıkçı isyanın bastırıldığına değinilmiştir¹⁴⁷.

Cumhuriyet; "Bosna İçin Görüş Ayrılığı" başlıklı haberinde Batılı devletlerin Sırbistan-Bosna sınırına uluslararası gözlemcilerin yerleştirilmesi gerektiğinde ısrar ederken Rusya'nın bu duruma karşı çıktığını yazmıştır¹⁴⁸.

¹⁴⁷ "Bosna'da İsyân Bastırıldı", *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 1994, s. 9.

¹⁴⁸ "Bosna İçin Görüş Ayrılığı", *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1994, s. 8.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA-HERSEK DEVLETİ'NİN KURUCUSU ALİYA İZZETBEGOVIÇ

3.1. Bosna-Hersek Lideri Aliya İzzetbegoviç

Aliya izzetbegoviç, Bosna-Hersek sınırları içerisinde yer alan Bosanski Şamas'ta 8 Ağustos 1925'te dünyaya gelmiştir. 1928 yılında ailesiyle birlikte Saraybosna'ya gelmek zorunda kalmıştır. Gelmek zorunda olmasının sebebi ise XIX. yüzyılda yapılan anayasa değişikliğiyle Belgrat'ta Romenlerin, Yahudilerin ve Müslümanların bulunmasının yasaklanmış olmasıdır¹⁴⁹.

1863'te Sırbistan'dan sürülen Müslümanların yerleştirilmesi için Sultan Abdülaziz'in Sava nehri üzerinde tesis ettirdiği Aziziye şehrine taşınmışlardı. Dedesi sonraları Şamas diye anılan bu yerin yöneticiliğini üstlenmişti, Avusturya-Macaristan Arşidükü Franz Ferdinand'a karşı gerçekleştirilen suikastın ardından Avusturyalı inzibatlar şehirde tanınmış Sırlar'ı rehin alarak uzaklara götürmek isteyince bunları korumak için uğraşmıştı. Aliya'nın ticaretle uğraşan babası Mustafa, çocuklarına iyi bir gelecek sağlama amacıyla, oğlu Aliya henüz iki yaşındayken ailesiyle birlikte Saraybosna'ya taşındılar. Annesi sayesinde dini eğitimini tamamlayan Aliya daha sonra Saraybosna'nın önemli okullarından biri olan Birinci Erkek Lisesi'ne başladı. 1943 yılında liseden mezun oldu. Aliya, Hırvatlar tarafından askere alınmak istenince Saraybosna'dan kaçıp Gradaçac'a gitmişti. 1945'te Tito'nun önderliğindeki ordu Saraybosna'yı aldığı anda geri geldi; fakat bu defa Sırlar tarafından askere alındı. Partizanların Müslümanları tutuklamaya başladığı sırada askerliğini bitirmek üzere olan Aliya, daha önceki İslâmî faaliyetlerinden dolayı 1 Mart 1946'da on dört arkadaşıyla birlikte tutuklanıp hapsedildi¹⁵⁰.

¹⁴⁹ Haliloviç Tekin, *a.g.e.*, s. 101.

¹⁵⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr/izzetbegovic-aliya>, Erişim: 15.07.2019.

İlk olarak kayıt yaptırdığı Ziraat Fakültesi'ni yarım bırakıp Hukuk Fakültesi'ne geçti ve 1956'da mezun oldu. Hayatının önemli bir kısmını değişik kurumlarda hukuk danışmanlığı yaparak geçirdi. Aliya, kendisini “*geniş bir aileye mensuptum*” diyerek tanıtmıştır. Bunun sebebi ise babasının ilk evliliğinden olan iki üvey erkek kardeşini de kabul etmesidir. Babasının ikinci evliliğinden beş çocuk içerisinden üçüncü olarak doğmuştur. Aliya ilk defa yedi sekiz yaşlarında bir kıza aşık olduğunu belirtir. Fakat hayatını değiştirecek kadını ise on sekiz yaşında tanıdığını söylemiştir. Halide isimli genç kızla cezaevinde kaldığı üç sene boyunca mektuplaşmıştır. Buradan çıktığında ise yirmi dört yaşındadır. Cezaevinden çıktıktan sonra Halide ile evlenmiştir. Tito'nun 1980'de ölümünden sonra Yugoslavya'da şartlar ağırlaşmaya başlamıştı. 1983'te Saraybosna'da Aliya tutuklandı. Onunla beraber birçok Müslüman aydın yasal düzeni yıkmak amacıyla örgüt kurmaktan yargılanarak hapse mahkum edildi. Aliya örgütün lideri olmakla suçlanıyordu. 1988 yılında ise serbest bırakıldı¹⁵¹.

Aliya İzzetbegoviç 10 Eylül 2003'te kalp krizi geçirince hastaneye kaldırıldı. Saraybosna'da bulunan bir hastanede tarihler 19 Ekim 2003'ü gösterdiğinde 78 yaşında vefat etti¹⁵².

Aliya'nın “Doğu ve Batı Arasında İslam, Konuşmalar, Özgürlüğe Kaçışım, İslam Deklarasyonu, Bosna Mucizesi, Köle Olmayacağız gibi eserleri ve birçok makalesi bulunmaktadır¹⁵³.

3.2. Siyasal Kimliği Açısından Aliya İzzetbegoviç

Aliya İzzetbegoviç'in kurmuş olduğu bir parti olan SDA, kurulduğu andan itibaren Bosna Hersek'in gelişimine katkısı olmuş ve önemli faaliyetler

¹⁵¹ İbrahim Demirci, “Aliya İzzetbegoviç'in Hayatında Ve Eserlerinde Aile ve Kadın”, *Bilgemiz Aliya İzzetbegoviç*, Hece Yayıncılık, Ankara 2016, s. 461.

¹⁵² Haliloviç Tekin, *a.g.e.*, s. 114.

¹⁵³ <https://www.ilem.org.tr/aliya-izzetbegovic-dusunur-diplomat-siyasetci>, Erişim: 21.02.2019.

gerçekleştirmiş bir partidir. Aliya İzzetbegoviç'in savaşçı özelliğinin yanı sıra medeniyet değerlerine sahip çıkan bir lider olarak tanımlayabiliriz¹⁵⁴.

Aliya İzzetbegoviç, liseye giderken 1940 tarihinde *Genç Müslümanlar Teşkilatı'na* üye olmuştu. Bu teşkilat İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Balkanlarda Müslümanların varlığını korumak amacıyla kurulmuş olan bir teşkilattı. Hatta İzzetbegoviç, arkadaşlarıyla yapmış olduğu toplantılarda Avrupalıların Müslümanlara bakışını ve Boşnakların yaşadığı sıkıntıları ayrıca içinde bulunduğu durumu tartışmış ve konuşmuştur¹⁵⁵.

Takvimler 1946 yılını gösterip Yugoslavya bağımsız olduğunda komünist rejim ülke yönetimini ele geçirmişti. Aliya İzzetbegoviç, ateizme ve komünizme karşı olduğu için bu rejimin doğrudan hedefi haline gelmişti. Bütün bu durumlar bahane gösterilerek Aliya İzzetbegoviç 1949 yılında hapse atıldı ve altı yıl hapiste kaldı. Fakat İzzetbegoviç için sıkıntılı günler Tito'nun iktidara gelmesiyle başlamıştı. 1980 yılında Tito ölünce ortaya çıkan altı federal eyaletin cumhurbaşkanının sırasıyla bir yıl federasyon cumhurbaşkanlığı yapması konusunda anlaşıldı. Fakat İzzetbegoviç'in oğlunun yayınlamış olduğu "*İslami Manifesto*" kitabı büyük bir yankı uyandırdı. Mevcut sistem İzzetbegoviç'i Avrupa'nın ortasında radikal İslami bir cumhuriyet kurmak için uğraştığını söyledi ve tutukladı. On dört yıl hapis cezasına çarptırıldı. Ardından cezası on bir yıla düşürüldü ve 1988'de çıkarılan af yasasıyla da serbest kaldı¹⁵⁶.

Aliya İzzetbegoviç hayatı boyunca barış ve kardeşlikten yana bir tavır sergilemiştir. Eylül 1994 yılı içerisinde Birleşmiş Milletler Genel Kurul Toplantısında yapmış olduğu bir konuşmasında da bu durumu şöyle ifade etmiştir: "*Bosna olarak adlandırdığımız şey, yalnızca Balkanlarda bir toprak parçası değildir.*"

¹⁵⁴ Ali Korkmaz, Faruk Temel, "Bir Lider ve Eylem Adamı Olarak Aliya İzzetbegoviç", *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*, (2014), s. 370.

¹⁵⁵ Haliloviç Tekin, *a.g.e.*, s. 104.

¹⁵⁶ <https://avim.org.tr/tr/Bulten/BOSNA-KAHRAMANI-ALIYA-IZZETBEGOVIC-IN-HAYATI-ALIYA-IZZETBEGOVIC-KIMDIR> Erişim: 05.12.2018.

Çoğumuz için Bosna sadece vatan değildir, Bosna bir ideolojidir. Farklı din, millet, farklı kültür ve geleneklere ait insanların beraber yaşayabilme inancıdır. Eğer bu hoşgörüyü ilişkin bu rüya ebediyen sonlanırsa bunun suçlusu, otuz aydır toplarıyla Bosna'yı vuranlar olacaktır; fakat dünyada yardım etme imkanı olup da yardım etmeyi reddeden güçler daha suçlu olacaktır. Bosna dışlanmayı kabul etmemektedir. Bu şekilde bu çok milliyetli ve çok dinli renkliliğin rahatsızlık vermeyeceği kimseler aramaktadır. Ne kiliseler ne de katedraller bize rahatsızlık vermemektedir. Biz farklı düşünen ve farklı hisseden insanlarla yaşamayı öğrendik ve bunu bizim bir üstünlüğümüz olarak görüyoruz. Bundan dolayı biz Boşnaklar, Bosna'nın Müslüman halkı ve yeni entegrasyon öncüleri olmak üzere tayin edildik. Bosna'nın üniter bir ülke olması için değil. Bosna bir bütün kalması için üniter olamaz. Bu misyon ve gayret içerisinde elbette yalnız olmayacağız. Allah'a şükür Bosna'yı bu denli seven daha bir çok insan vardır” sözlerini söyleyerek barıştan ve kardeşlikten yana çağrı yaparak sözlerini noktalamıştır¹⁵⁷.

Aliya İzzetbegoviç'in SDA'nın genel kurulunda yapmış olduğu veda konuşmasın da şunları söylemiştir: *“Bu günleri gösteren yüce Allah'a şükür ediyorum. Tarihimizi kanımızla yazdık. Evlerimiz yakılıp, yıkıldı. Düşmanlarımız mert değildi, alçakça katliamlar yaptılar. Yapılan katliamları dünya şimdilerde ortaya çıkartılan toplu mezarlardan anlamaktadır. Bu gerçekleri haykırmiştık, duyan olmamıştı. Tüm acılara rağmen çok şükür ayaktayız. Yıkılan ev ve camilerimizi çok şükür yeniden inşa ettik. Şehitlerimizi rahmetle anıyoruz. Onlarla inşallah cennette buluşacağız, onları Allah'ın ve meleklerinin huzurunda şanlı direnişlerinden dolayı kutlayacağız. Gelinek noktada her şey bitmiş değil, yeni başlıyoruz. Başlattığımız mücadelede eksikler olmasına rağmen bir yerlere geldik. Bundan sonra görev sizlerindir. İlerleyen yaşım ve sıhhatim nedeniyle aktif siyaseti bırakıyor, bir nefer olarak ömrümün kalan kısmını halka hizmet etmek isteyen siyasilere destekle yaşayacağım. Allah şükrediyorum ki bugün elimizde dalgalanan bayrağı teslim edeceğim inanmış yüz binler var. Artık Bosna-Hersek hür ve bayrağımız kendi*

¹⁵⁷ Korkmaz, Temel, a.g.m., s. 376.

topraklarımızda dalgalanıyor. Selam sana ey halkım. İmanınıza, bayrağınıza ve devletinize sınıksız sarılın” diyerek aktif siyaset hayatını sonlandırmıştır¹⁵⁸.

3.3. İslami Bir Kimlik Olarak Aliya

Aliya İzzetbegoviç, zaman ilerledikçe Balkanlar’da İslamiyet’i koruyan ve yaşayan bir lider konumunu almıştır. Onun “Konuşmalar” adındaki şu konuşma oldukça dikkat çekicidir : *“Her şeyden önce bana acılar ve kendi halkımla birlikte geçirmekte olduğum imtihan da dahil tüm bahsettikleri için Allah’a şükrediyorum. Allah’ın tarihi yönlendirdiğine inanıyorum. İlk gençlik yıllarımdan itibaren faaliyetlerimin ilham kaynağının İslam düşüncesi olduğu bir gerçektir. Benim için gelecekte de böyle olacaktır. İslam’da daima onun insanları ayırmak yerine birleştiren ve Yüce Kur’an’ın öğrettiği üzere hepimizin tek bir kadından ve erkekten yaratıldığını teyit eden o evrensel değerlerinin peşine düştüm. Dolayısıyla hepimiz aynı soydanız, yine yüce Kur’an’ın buyurduğu gibi birbirimize kötülük yapmak değil birbirimizi tanıyabilmek için ayrıldık. İslam ve Müslümanlara hizmet ederken aynı zamanda tüm sağduyulu insanların hizmetinde bulunuyorum”*¹⁵⁹.

Aliya ayrıca dünyadaki İslam algısında Kur’an ve Sünnet temel bir dayanaktır ve orta yoldur demiştir. Bunu da yine bir konuşmasında şu şekilde ifade etmiştir : *“Birbirleriyle çatışan ideolojilerin aşırılıklarıyla insanlığa empoze edilmeyeceğinin ve bir sentez, orta yola doğru gidilme mecburiyetinin aşikar olduğu bu zamanda biz göstermek istiyoruz ki, İslam bu tabii fikir seyrine ahenkli bir tarzda bağlanıyor, bu fikirleri kabul ve teşvik ediyor ve peyderpey onların en etkili ifadesi oluyor. Doğu ve Batı arasında geçmişte birçok defa köprü görevi vazifesini görmüş olan İslam, kendi öz vazifesine müdrik olmalıdır. Geçmişte eski medeniyetler ile Avrupa arasında tavassutta bulunmuş olan İslam, bu gün bu dramatik çıkmaz ve alternatifler*

¹⁵⁸ Haliloviç Tekin, *a.g.e.*, s. 114.

¹⁵⁹ Korkmaz, Temel, *a.g.m.*, s. 372.

zamanında parçalanmış dünyada, aracılık rolünü tekrar devralmalıdır. İslami yolun manası işte buradadır”¹⁶⁰.

Aliya İzzetbegoviç, İslamiyet’in tecrübeye önem veren bir din olduğundan, bilinmeyen her zaman araştırılması gerektiğini savunan bunun da ancak bilinenlerden yola çıkılarak hareket edilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Bundan dolayı da İslamiyet’in kapalı bir evren de değil anlaşılmaya ve anlatılmaya dönük bir evren olması gerektiğini savunmuştur¹⁶¹.

¹⁶⁰ Korkmaz, Temel, *a.g.m.*, s. 373.

¹⁶¹ Şaban Ali Düzgün, “Aliya İzzetbegoviç ve Kurucu İrade Olarak İslam”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, VII, 2009, s. 4.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti, Balkanlarda meydana gelen gelişmeleri her dönem dikkatle takip etmiş ve izlemesi gereken politikaları titizlikle incelemiştir. Balkan ülkeleriyle zaman zaman ekonomik zaman zaman ise askeri iş birliği içerisinde bulunmuştur.

Bu ilişkilerin en güzel örneklerinden biri 1992’de başlayan Bosna-Hersek Savaşı’dır. Türkiye Cumhuriyeti, Yugoslavya’da meydana gelen durumları titizlikle takip etmiş ve bölgede bir savaş çıkma ihtimalini hep göz önünde bulundurmuştur. Bu bölgede meydana gelen değişimler ve durumlar en başından itibaren gerek Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde gündeme gelmiş gerekse Türkiye basınında yer almıştır. Dönemin gazetelerinde TV kanallarındaki belgesel programlarında ve haberlerde Bosna-Hersek Savaşı an be an yer almıştır.

Bosna-Hersek’in Türkiye açısından önemi ise geçmiş zamandan itibaren akan tarih içerisinde ortak kültür ve maneviyata sahip olmasıdır. Farklı bir yere dikkat çekilecek olursa o da Boşnakların katledilirken Müslüman olarak değil de Türk olarak görülüp saldırıya uğramasıdır. İşin acı noktalarından biri de budur. Yıllar geçmesine rağmen haçlı zihniyeti değişmemiş ve her nerede olursa olsun Müslümanlar Türk olarak görülmüştür. Görünen o ki bu düşünce Batılılar tarafından değişecek gibi de görünmemektedir

Bugün sözde insan haklarının savunucuları gibi gözüken Batılı ülkeler Bosna-Hersek’te gözlerinin önünde işlenmiş olan insanlık suçuna zamanında müdahale etmemişler ve birçok insanın öldürülmesine göz yummuşlardır. Yapılanlara bakılırsa Bosna-Hersek’e uygulanan vahşet açık ve net olarak bir “soykırım”dır.

Türkiye basını bu vahşete ve bu insanlık suçuna seyirci kalmamakla birlikte uluslararası güçlerin baskısına rağmen olayları açıkça yazmıştır. Hatta öyle anlar olmuştu ki Türkiye’den gönüllü bazı insanlar kendi istekleriyle Bosna-Hersek’te

savaşmaya gitmişlerdi. Aliya İzzetbegoviç bir cümlesinde bu insanlara ayrıca minnettarız diyerek onları unutmayacaklarını belirtmiştir.

Hatta Aliya bir sözünde Türklere nasıl güvendiğini řu sözle ifade ediyordu; *“Tabuta konulmuş da olsa Türkler gömülmediğı sürece tek güvencemizdir”*. Bu Türk milletinin üzerine düşen sorumluluğı açıkça göstermektedir. Hatta Aliya bir gün zamanı gelip öldüğünde Osmanlı askerlerinin ve Bosnalı şehitlerin arasında yatmak istediğini söyleyerek geçmişten gelen bağlarımıza da son ana kadar dikkat çekmiştir.

Bosna-Hersek’in haklı mücadelesinde Türk milleti ve Türkiye Cumhuriyeti gerek maddi ve gerekse manevi olarak vermiş olduğı destekle Bosna’nın bağımsızlığına giden yolda büyük katkılar sağlamış ve onun bağımsızlığını ilan etmesinde bu durumun pekişmesinde büyük destekleri olmuştur. Bosna-Hersek, tıpkı bir babanın büyütüp kendi evinden evlendikten sonra ayrılmasına benzemektedir. Belki ondan ayrıdır, fakat eli ve gölgesi hep onun üstündedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin varlığı Bosna-Hersek Devleti’nin varlığının da bir teminatıdır.

KAYNAKÇA

- “Acımasız İşkence”, *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1992, s. 3.
- “Amerikasız Müdahale Olmaz”, *Cumhuriyet*, 11 Ocak 1993, s. 16.
- “Bosna Kavgası”, *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1993, s. 9.
- “Mloseviç Kurnazlığı”, *Cumhuriyet*, 3 Haziran 1993, s. 3.
- “Demirel’in Tarihi Bosna-Hersek Gezisi”, *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1994, s. 10.
- “Bosna’ya Ambargo Lafta”, *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1994, s. 9.
- “Bosna’da İsyân Bastırıldı”, *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 1994, s. 9.
- “Bosna İçin Görüş Ayrılığı”, *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1994, s. 8.
- “NATO vuruyor”, *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1995, s. 1.
- “BM, Sırpı Katliamla Suçladı”, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1995, s. 9.
- “Türkiye’den Harekata Destek”, *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1995, s. 7.
- “Aliya ve Özal Görüşmesi”, *Milliyet*, 16 Temmuz 1991, s. 10.
- “Bosna Çıkmazı”, *Milliyet*, 29 Temmuz 1992, s.15.
- “Avrupa’nın İki Yüzü”, *Milliyet*, 18 Ağustos 1992, s.15.
- “Bosna Gerçeği”, *Milliyet*, 5 Ocak 1993, s. 13.
- “Sırp Silahlanıyor”, *Milliyet*, 11 Ocak 1993, s. 13
- “Saraybosna’yı Bosna Kurtarır”, *Milliyet*, 31 Ocak 1993, s. 12.
- “Sırp Askerleri Kaçıyor”, *Milliyet*, 1 Kasım 1994, s. 13.
- “Katliamın Tanıkları”, *Milliyet*, 24 Temmuz 1995, s. 16.
- “Bosna Dramı Zor Biter” *Milliyet*, 24 Temmuz 1995, s. 18.
- “ABD Barış Planı Saldırganı Ödüllendiriyor”, *Milliyet*, 19 Eylül 1995, s. 18.
- “Boşnaklar Otellerini Beğenmedi”, *Sabah*, 2 Haziran 1992, s. 7.
- “Sırpların AGİK Üyeliği”, *Sabah*, 9 Temmuz 1992, s. 7.

- “Sürgündeki Müslümanlar”, *Sabah*, 22 Temmuz 1992, s. 7.
- “Kanlı İşkence”, *Sabah*, 6 Ağustos 1992, s. 8.
- “BM’nin Sessizliği”, *Sabah*, 8 Ağustos 1992.
- “ABD Sessiz”, *Sabah*, 18 Ağustos 1992, s. 7.
- “Türkiye Zorda”, *Sabah*, 8 Eylül 1992, s. 7.
- “Tecavüz Kampları”, *Sabah*, 6 Ocak 1993, s. 9
- “Bosna’da Yaşanan Cinayettir”, *Sabah*, 8 Ocak 1993, s. 11
- “Çetin Sırlara Saldıramayız”, *Sabah*, 11 Ocak 1993, s. 1.
- “Bosna İçim Ağır İmtihan”, *Sabah*, 15 Mart 1993, s. 7.
- “Büyük Sırbistan Hayali”, *Sabah*, 1 Ağustos 1995, s. 15.
- “Nilüfer’i Duygulandıran Konuk”, *Sabah*, 4 Ağustos 1995, s. 16.
- “Aydınlar Bosna’ya Çağrısına Büyük İlgi”, *Sabah*, 4 Ağustos 1995, s. 16.
- “Meclis Bosna İçin Toplandı”, *Sabah*, 15 Ağustos 1995, s. 16.
- “İnsanlığa Yuh”, *Sabah*, 29 Ağustos 1995, s. 1.
- “Çiller: Vuralım”, *Sabah*, 30 Ağustos 1995, s. 12.
- “Oh be, Nihayet”, *Sabah*, 31 Ağustos 1995, s. 1.
- “NATO Bombaladı, Dünya Alkışladı”, *Sabah*, 31 Ağustos 1995, s. 13.
- AKMAN Halil, “Yugoslavya’nın Dağılma Sürecinde Türkiye’nin İç Siyasi Durumu ve Dağılmaya Yaklaşımı”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XVI, 2015, s. 139-156.
- ATEŞ Atilla, *Bosna-Hersek Gerçeği*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 1995.
- BEKSAÇ Engin, “Balkanlarda Tarih Öncesi ve Erken Uygarlıklar”, *Balkanlar El Kitabı*, I, (ed. Bilgehan Gökdağ, Osman Karatay), Ankara (2013), s. 47-62.
- BORA Tanıl, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası Bölgeler Sorunlar Bosna-Hersek*, Birikim Yayınları, İstanbul 1994.

- COŞKUN Birgül Demirtaş, “Ankara ve Berlin’in Bosna Savaşı’na Yönelik Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, IV/13, s. 57-68.
- DAĞCI Gül Tuğba, Hilal Zorba, “ABD’nin Askeri ve İnsani Müdahale Siyasetini Etkileyen Dinamikler Bosna Hersek ve Kosova Örneği, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, IV/1, s. 46-69.
- DALAR Mehmet, “Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek’in Geleceği”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I/16, (2008), s. 91-104
- DAVUTOĞLU Ahmet, *Stratejik Derinlik (Türkiye’nin Uluslararası Konumu)*, Küre Yayınları, İstanbul 2001.
- DEĞER Ozan, “Soykırım Suçu ve Devletin Sorumluluğu: Uluslararası Adalet Divanı’nın Bosna-Hersek ve Sırbistan Kararı”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, XXII, (2009), s. 61-94.
- DEMİRCİ İbrahim, “Aliya İzzetbegoviç’in Hayatında Ve Eserlerinde Aile ve Kadın”, *Bilgemiz Aliya İzzetbegoviç*, Hece Yayıncılık, Ankara 2016, s. 460-472.
- DJURDJEV Branislav, “Bosna – Hersek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VI, İstanbul (1992), s. 297-305.
- EKİCİ Süleyman, Abdulkadir Baharçiçek, “NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye ABD İlişkileri”, *Birey ve Toplum Dergisi*, VI/11, s. 150-166.
- EMGİLİ Fahriye, “Bosna-Hersek Trajedisinde (1992-1995) Türk Birliği”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, XXI, (2012), s. 57-87.
- ERTEM Barış, “Atatürk’ün Balkan Politikası ve Atatürk Dönemi’nde Türkiye Balkan Devletleri İlişkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, XXI, (2010), s. 1-23.
- GÜNAY Nejla, “Bosna Savaşı’nın Türk Kamuoyuna Etkileri”, 3. *Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Kongresi*, Saraybosna, (2014), s. 1-4.
- GÜRKAYNAK Muharrem, “Soğuk Savaş Sonrasında NATO ve Avrupa Güvenliği”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I, s. 7-27.
- GÖLEN Zafer, “Osmanlı İdaresinde Bosna Hersek”, *Balkanlar El Kitabı*, I, (ed. Bilgehan Gökdağ, Osman Karatay), Ankara (2013), s. 365-378.
- GÖRAL Emirhan, “Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye’nin Balkan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliğine Etkisi”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, XXI/2, (2013), s. 99-117.

- İPEK Yiğit Anıl Güzel, “Türk Dış Politikasının Bosna-Hersek Sınavı (1990-1995), *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, III/1, s. 133-142.
- İZZETBEGOVİÇ Aliya, *Köle Olmayacağız*, Fide Yayınları, İstanbul 2007.
- İZZETBEGOVİÇ Aliya, “*Konuşmalar*” Klasik Yayınları, İstanbul 2011.
- KARATAY Osman, “Ortaçağ Bosna Devleti”, *Balkanlar El Kitabı*, I, (ed. Bilgehan Gökdağ, Osman Karatay), Ankara (2013), s. 155-167.
- KARATAY Osman, “Bosna – Hersek Federasyonu”, *Balkanlar El Kitabı*, II, (ed. Bilgehan Gökdağ, Osman Karatay), Ankara (2013), s. 221-229.
- KENAR Nesrin, “Bosna-Hersek Savaşı”, *Balkanlar El Kitabı*, II, (ed. Bilgehan Gökdağ, Osman Karatay), Ankara (2013), s. 181-204.
- KIRBAÇ Dedei Amra, “Boşnakların Türkiye’ye Göçleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 35, (2013).
- KODAL Tahir, “Bosna Hersek’in Bağımsızlığını Kazanması ve Türkiye (1990-1992), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXXIV/98, s. 411-444.
- KUYUCUKLU Nazif, “Bosna-Hersek ve Ekonomik Kaynakları”, *Çerçeve Dergisi*, III, (1994), s. 21-23.
- NASUHBEOĞLU Tayfun, “Balkan Tarihine Genel Bir Bakış”, (Ekim 2008), İstanbul, s. 1-48.
- PULAT Tunç, *Bosna-Hersek’te Devlet İnşa Süreci: 1996-2013 Dayton Antlaşması ve Sonrasında Bosna-Hersek*, (Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2015.
- SAĞIR Gülçin, “Türkiye’nin Bosna Hersek Savaşı’ndaki Politikası”, *Article in Political Science and Politics Dergisi*, (Ocak 2016), s. 1-12.
- SEYHAN Ercan, *Bosna Hersek’in Jeostratejik Önemi ve Türkiye*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2007.
- SEYHAN Salih, “Bosna Vilayet Gazetesi Bosna’nın Kısa Tanıtımı ve İlk Dört Sayısının Sadeleştirilmiş Özeti”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, (2013), s. 141-159.
- SÖNMEZ Sait, “Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Dönüşümünün Türkiye’nin Balkanlar Politikasına Etkisi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 9, s. 229-245.

ŞAFAK Yasin, *Bosna Savaşı ve Yugoslavya'nın Parçalanması*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Anabilim Dalı, İstanbul 2010.

TATAR Volkan, "Eski Balkanlar Yeni Sınırlar: Eski Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde Türkiye – Bosna – Hersek İlişkileri", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VII, S. 7, (2017), s. 164-174.

TEKİN, Haliloviç Cemile, *Bosna-Hersek Devleti*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.

TEKİN, Mehmet Ali, *Bosna Şehidlerimiz*, Beka Yayınları, İstanbul 2014.

UÇAROL Rıfat, *Siyasi Tarih 1789- 2012*, DER Yayınları, İstanbul 2013.

ÜLGER Kaya İrfan, *Yugoslavya Neden Parçalandı ? Balkan Dramının Perde Arkası*, Seçkin Yayınları, Ankara 2003.

YENİGÜN Cüneyt, Ümit Hacıoğlu, "Bosna-Hersek: Batı'nın Güvenini Kaybettiği Medeniyet", *Dünya Çatışmaları*, (ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), I, Ankara (2010), s. 671-690.

YILDIZ Zekeriya, *Geçmişten Günümüze Bosna Hersek*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1993.

İnternet Adresleri

- <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek/cografya/>, Erişim: 13.02.2016.
- http://www.proymm.com/tarihimizden/haber_oku.php?haber_id=9 , Erişim: 14. 02.2016.
- <http://www.os-ar.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=501290> Erişim: 15.03.2016.
- <http://www.adilmedya.com/erbakan-bosnaya-kurdugu-silah-fabrikasini-anlatiyor/>, Erişim 02. 08.2018.
- <http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/Aliya/780.pdf>, Erişim: 05.12.2018.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/izzetbegovic-aliya>, Erişim: 15.07.2019.

EKLER

Ek-1: Aliya İzzetbegoviç Fotoğrafları

Foto 1: “1983 Aliya İzzetbegoviç Mahkeme Salonunda”, *HECE*, S. 229, 2016.

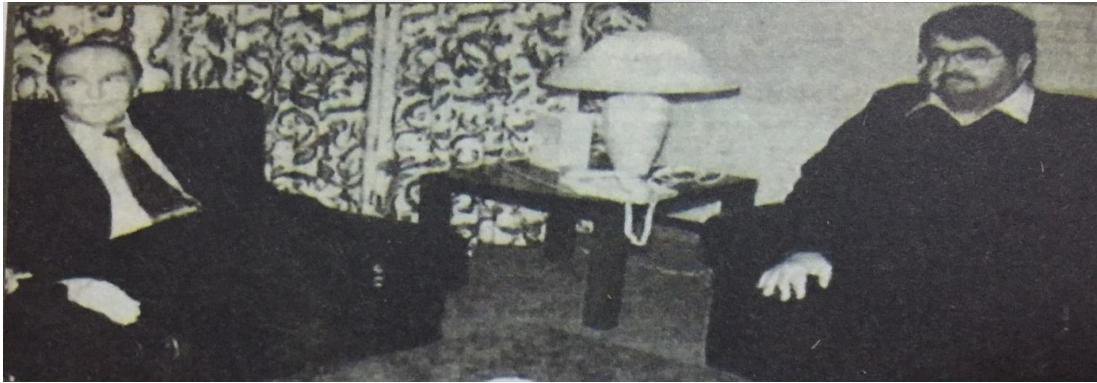

Foto 2: “Ocak 1993’te Dakar İKO Toplantısında Özal ve Aliya Görüşmesi”, *HECE*, S. 229, 2016.

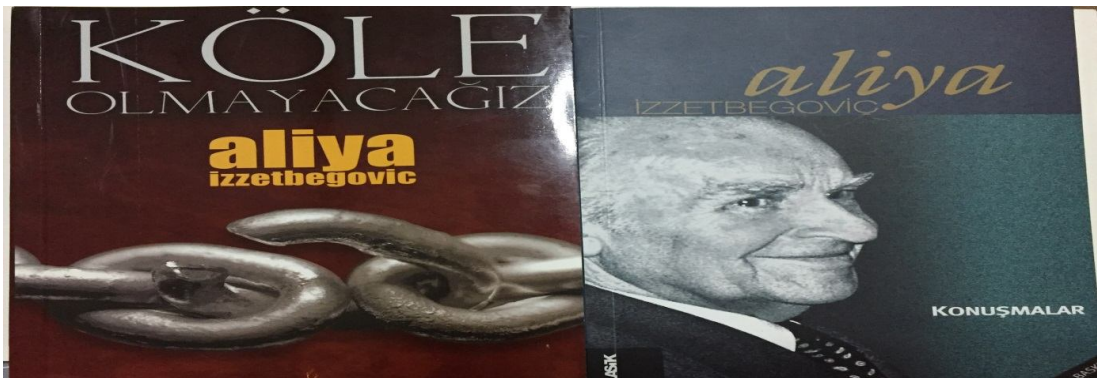

Foto 3: Aliya İzzetbegoviç’in Kitaplarından Bir Kısım

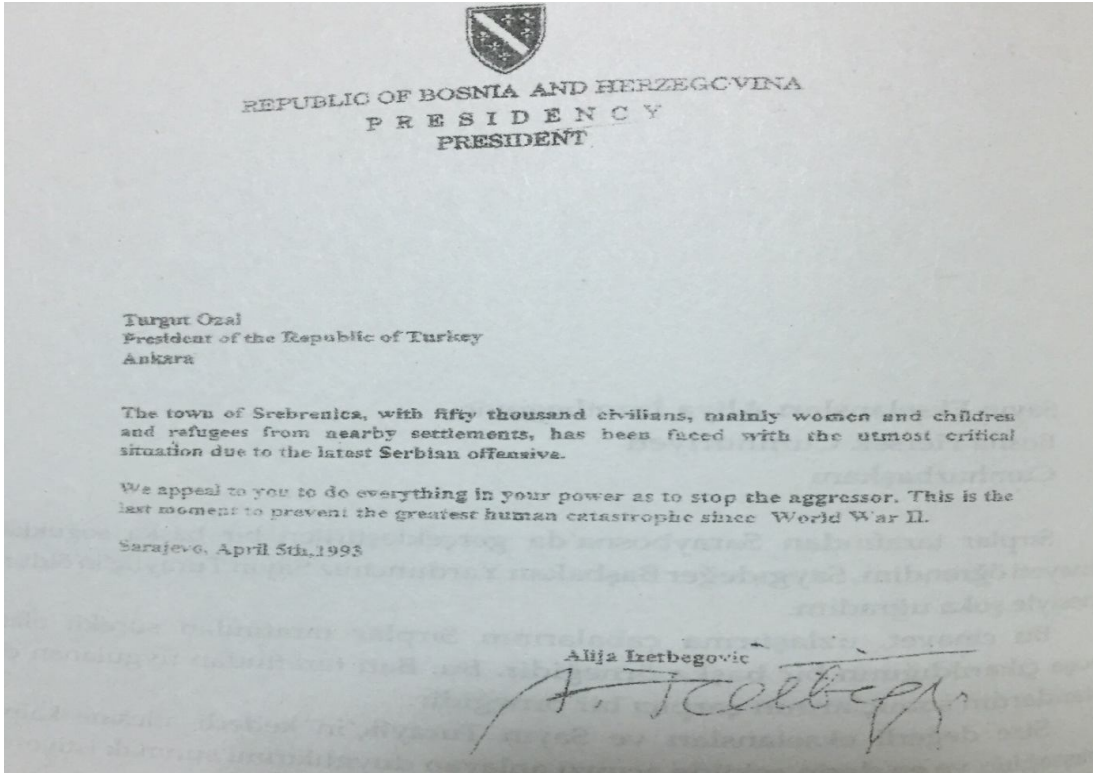

Foto 4: “Aliya İzzetbegoviç’in Turgut Özal’a Yazdığı Mektup”, *HECE*, S. 229, 2016.

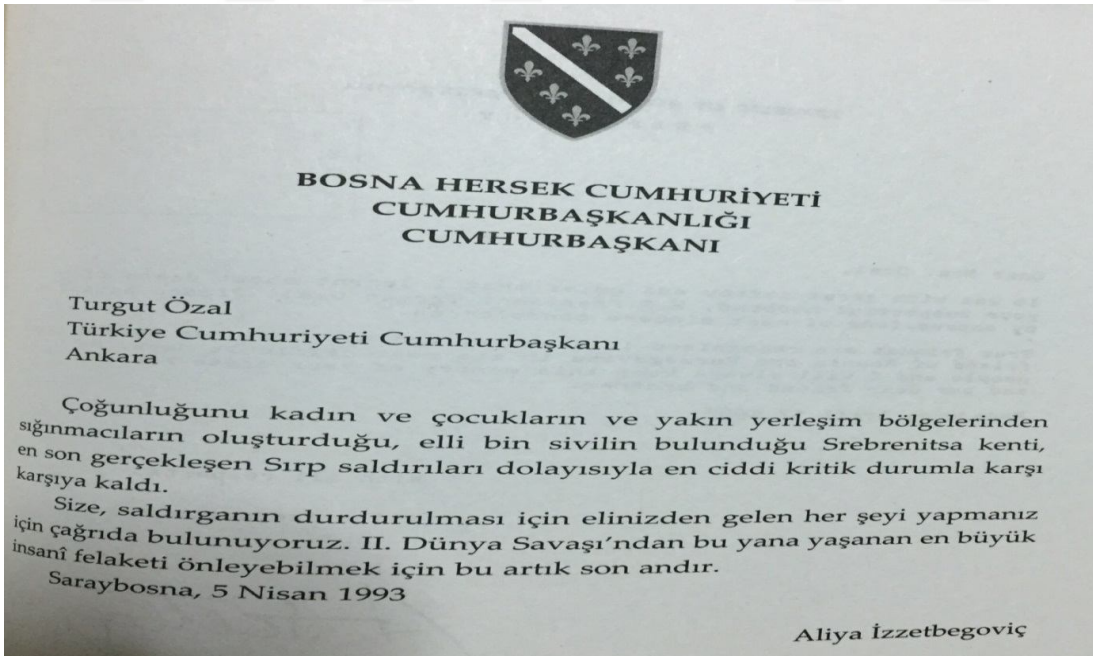

Foto 5: “Aliya İzzetbegoviç’in Özal’a Yazdığı Mektubun Türkçeye çevrilmiş hali”, *HECE*, S. 229, 2016.

Foto 6: “Aliya İzzetbegović Dayton Barış Antlaşması’ nı İmzalarken”, *HECE*, S. 229, 2016.

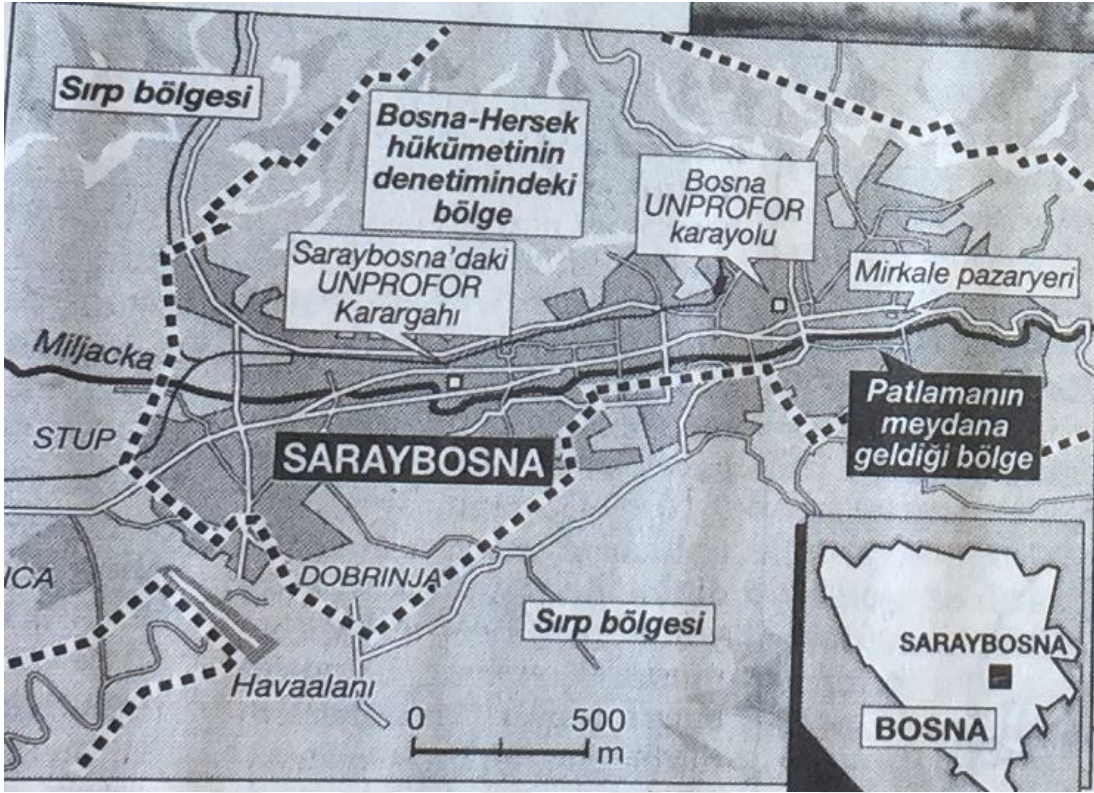
Ek-2: Bosna-Hersek Haritaları

Harita 1: “Etnik Grupların Savaş Öncesi Dağılımı”, *Sabah*, 15 Ağustos 1995.

Harita 2: “Etnik Grupların Savaşın Sonlarına Doğru Dağılımı”, *Sabah*, 15 Ağustos 1995.

Harita 3: “Pazaryeri Katliamını Göstermektedir”, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1995.

Harita 4: “NATO Müdahalesi”, *Sabah*, 31 Ağustos 1995.

Ek-3: Gazeteler

Cumhuriyet: 3 Aralık 1990, Yugoslavya'da Savaş Öncesi Durumu Gösteren Bir Haber.

Sabah: 20 Haziran 1992, Saraybosna'ya Müdahale Edilmesi Gerektiğini Yazan Bir Haber.

Sırp milisleri sarhoş olup saldırıyor

■ Bosna-Hersek'teki Müslüman birliklerin komutanı 7 binden fazla masum insanın canına malolan katliamlardan sarhoş Sırp milislerin sorumlu olduğunu açıkladı

Bosna-Hersek'te sivil halkı katleden Sırp milislerin sarhoş olana kadar içtikleri ve daha sonra da saldırıya geçtikleri bildirildi.

Müslüman Bölgesel Savunma Birliği'nin komutanı Refik Lendo, sarhoş Sırp milislerin son saldırısında en az on Müslüman asker ve sivilin öldüğünü açıkladı. Sırp milislerin merkezi otoriteden koptuğunu ve kendi başlarına gelişigüzel hareket ettiklerini anlatan Lendo, Sırp saldırılarını durdurmak için Müslümanları hızla silah altına aldıklarını kaydetti.

Sırp milislerin kadın, çocuk, yaşlı demeden masum insanları katletmele-

rinin zaten büyük bir insanlık suçu olduğunu söyleyen Lendo, "Bu katliamları sarhoşken yapmaları günahlarını bin kat daha artırıyor" diye konuştu.

Lendo, ayrıca geçtiğimiz hafta ülkenin bir bölümünü ele geçiren Hırvat birlikleri ile Sırp milisleri birlikte karşı koyma konusunda anlaşmaya vardıklarını söyledi. Lendo, "Sırp milisleri her iki tarafın da ortak düşmanı. Bu yüzden ülkeyi Hırvatlarla birlikte savunmalıyız" dedi.

Bu arada Sırp milislerin Bosna-Hersek'in genelindeki şiddetli saldırıları sürerken, başkent Saraybosna'da silahların büyük ölçüde sustuğu bildirildi.

Başkentteki haber kaynakları, Sırp milislerin geçtiğimiz Pazartesi açtığı topçu ateşi sonucu 19 sivilin öldüğünü, 87 sivilin de yaralandığını belirttiler. Saraybosna sokaklarının ise cesetlerle dolu olduğunu, Sırp saldırısından korkan sağlık ekiplerinin sokaklarda dolaşamadıkları bildirildi.

Saraybosna'daki BM Barış Gücü Komutanı General MacKenzie, Sırp milislerin sivilleri katletmesini şiddetle kınadıklarını açıklarken, Saraybosna Havaalanı'nı açmak ve sivil halka yardımın ulaşmasını sağlamak için 48 saatlik bir ateşkese ihtiyaçları olduğunu söyledi. MacKenzie, "Aksi takdirde siviller için elimizden dua etmekten başka birşey gelmez" dedi.

Sabah: 24 Haziran 1992, Sırp milislerin, Boşnaklara Gerçekleştirdiği Katliamlardan Birini Yazan Haber.

Cumhuriyet: 24 Ağustos 1994, Bosna'ya Uygulanan Silah Ambargosuyla İlgili Haber.

Sabah: 31 Ağustos Perşembe, NATO Müdahalesini Gösteren Bir Haber.

Cumhuriyet: 31 Ağustos 1995, NATO Müdahalesini Gösteren Bir Haber.

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Mustafa BİDE	İmza:		
Doğum Yeri:	Beyşehir			
Doğum Tarihi:	02.06.1992			
Medeni Durumu:	Bekar			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Atatürk		Beyşehir	2003
Ortaöğretim	Atatürk		Beyşehir	2007
Lise	Vali Kemal Katıtaş Lisesi		Beyşehir	2011
Lisans	Selçuk Üniversitesi	Lisans Tarih	Konya	2015
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan	Yüksek Lisans Tarih	Konya	2019
Becerileri				
İlgi Alanları:				
İş Deneyimi:				
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
E-posta	mustafa-bide@hotmail.com			
Tel:	0544 450 10 39			
Adres	Müftü Mh. Mevlana Cd. Gürbüz Apt. 56/5 Beyşehir/KONYA			